

Dóbék Ágnes

Szily János szombathelyi püspök könyvbeszerzési stratégiái: vásárlások a bécsi, pozsonyi és pesti könyvpiacokon (1781–1793)*

Bevezetés

Mária Terézia 1777-ben hozta létre a szombathelyi püspökséget, és élére Szily Jánost nevezte ki. Szily a korabeli püspökökhöz hasonlóan nagy erőfeszítéseket tett az egyházmegye felvirágoztatásáért: szemináriumot alapított, új püspöki palotát és székesegyházat építtetett, számos plébániát állított fel. A szemináriumban kiváló professzorok tanították a papnövendékeket, akik közül a tehetséges diákokat Szily Rómába küldte tanulmányaik folytatására. Szombathelyre hívta Siess József János soproni nyomdászt és fiát, Antalt, hogy nyomdát alapítsanak a városban.¹ Az oktatás megszervezése mellett Szily a szépirodalmi művek kiadását és a történeti kutatásokat is pártfogolta, nagy szerepe volt többek között Faludi Ferenc kéziratban maradt műveinek kiadásában, és ő bízta meg Schönvisner Istvánt, hogy készítse el Szombathely történetét feldolgozó monográfiáját.² Nagy figyelmet fordított a könyvgyűjtésre; az általa létrehozott könyvállományt az egyházmegyenek adományozta, és nyilvános használatra szánta.³ A könyvtár kialakítását valószínűleg nem kellett teljesen az alapoktól kezdenie, mivel a városban korábban létező gyűjtemények is hozzájárulhattak az állományhoz,⁴ valamint Szily feltehetően saját magánkönyvtárát is a bibliotékának adományozta. Bár könyveinek lajstroma nem maradt fenn, egy korai könyvjegyzéket ismerünk, amelyen azok a kötetek szerepeltek, amelyeket magával vitt Rómába, amikor tanulmányait megkezdte a Collegium Germanicum et Hungaricumban.⁵

---

* A tanulmány elkészítését az NKFIH PD 142174. számú projektje és az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíja tette lehetővé. Köszönöm Hajdu-Nagy Dórának, a Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár munkatársának, valamint Cselenkó Borbálának és Rétfalvi Balásznak, a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár munkatársainak a kutatáshoz nyújtott segítséget.

¹ GÉFIN 1929.

² HOÓS 1999; DÓBÉK 2019; SÁNTA 2024, 124–126.

³ DOBRI 1999.

⁴ SILL 1993.

⁵ Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár (a továbbiakban: SZEL), III. 1. a/1. *Cataloghus librorum Ioannis Szily Alumni Seminarii Jaurinen. Romam ad Collegium Germanico-Hungaricum S. Apollinaris abire parantis conscriptus Die 30 settembris 1755.* A mintegy 60 könyvet tartalmazó listában találunk szótárakat, Cicero és Vergilius műveit, Nicolaus Avancinus jezsuita szerzetes meditációit tartalmazó kötetet, Boethius *De consolatione philosophiae* című művét, Paolo Segneri *Institutio parochi* címmel megjelent munkáját, Diego Saavedra Fajardo *Idea principis christiano-*

Szily könyvtáralapítása összefüggött a szombathelyi oktatás fejlesztésével. Püspökké való kinevezését követően egyik legsürgősebb feladatának tartotta, hogy a tridenti zsinat előírásainak megfelelően szemináriumot alapítson, és az oktatást támogatni akarta egy jól felszerelt könyvtárral is. Azonban 1783-ban II. József rendeletére megszüntették az egyházmegyei szemináriumokat, és a papnövendékeket központosított szemináriumokba irányították. Az egyházmegyei intézményeket csak 1790-ben állították vissza, amikor II. Lipót – engedve a püspöki kar kérésének – feloszlatta az egységes papnevelő intézeteket.⁶ Szily a szombathelyi szeminárium épületének elkészülte (1780) és az ottani oktatás tényleges megkezdése (1790) között is jelentős mennyiségű könyvet szerzett be, elsősorban Schönvisner István közreműködésével. Schönvisner, aki a pesti Egyetemi Könyvtár munkatársa volt, 1786 és 1791 között segítette a gyűjtést. A felozlatott szerzetesrendek könyvtárai az Egyetemi Könyvtárba érkeztek be, nagy részüket árverésen értékesítették, ezek közül vásárolt Schönvisner a püspök számára.⁷

Szily 1790 után intenzívebben gyarapította az állományt a visszaállított szeminárium javára, hogy az oktatás alapszükségleteit – köztük a könyvtárat és a tankönyveket – rendelkezésre bocsáthassa. Ehhez több forrásból kellett könyveket rendelnie.

A könyvtár létrejöttét eredményező gyűjtőmunkát a püspök és a könyvkereskedők, ágensek, valamint papok, tudósok és tanárok közötti levelezésben követhetjük nyomon. A könyvállomány beszerzésére vonatkozó levelek a Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár⁸ és a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár⁹ kéziratai között található. A könyvbeszerző személyek levelei mellett a püspök válaszfozgalmazványai is fennmaradtak. A levelekben található utalások azonban arra engednek következtetni, hogy a levelezés nem hiánytalan, egy része mára elveszett. Emellett a sorokban gyakran esik szó mellékelt nyomtatott vagy kéziratos könyvjegyzékekről, ám ezek a csatolmányok is jellemzően lappanganak. A források másik fontos csoportját a könyvszállítmányok számlái és a kifizetések bizonylatai

---

politici című emblémáskönyvét, Hermann Busembaum *Theologia moralis*át, a *Vita et cultus Sancti Francisci Xaverii* című kötetet. A történeti témájú könyvek között magyar szerzők munkái is ott vannak: Kéri Borgia Ferenc *Continuatio historiae Byzantinae* című munkája, Schmitth Miklós *Palatini regni Hungariae*, Kazy Ferenc *Historia regni Hungariae* és Szentiványi Márton *Dissertatio paralipomenica rerum memorabilium Hungariae* című művei.

⁶ GÉFIN 1929, 61, 64, 82.

⁷ SÁNTA 2020.

⁸ Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár, ős XXIX. Alsó II. Levéltári dokumentumok a Székesegyházi és szemináriumi könyvtárról 1781–1853. II. (a továbbiakban SZEK II.).

⁹ Római ágensek levelei: SZEL I. Püspöki Levéltár, 3. Acta Cancellariae, A. Archivum vetus, 1. Sancta Sedes Apostolica, Agens romanus (a továbbiakban: SZEL, Agens romanus); Szerdahely György Alajos levelei: SZEL I. Püspöki Levéltár, 3. Acta Cancellariae, A. Archivum vetus, 31. Scientia, litterae (a továbbiakban: SZEL Scientia, litterae); Czuppon György levelei: SZEL I. Püspöki Levéltár, 4. Consistorium episcopale, A. Acta Consistoriale, 2. Acta, Miscellanea, 2. doboz.

alkotják.¹⁰ A kutatás további értékes forrása a *Wiener Zeitung* folyóirat, amely külön rovatokban közölte az árverési híradásokat és a könyvkereskedők kínálatát.¹¹ Ezek a hirdetések fontos információforrásként szolgáltak a püspök számára a bécsi könyvpiac alakulásáról.¹²

Sánta Sára alaposan feldolgozta Szily Schönvisner Istvánnal folytatott levelezését, Dobri Mária a könyvtár történetének bemutatásakor a püspök bécsi könyvbeszerzéseit érintette.¹³ Schönvisner mellett még számos könyvügynök és kereskedő segítette, hogy Szily korszerű, az oktatás szükségleteihez igazodó, ugyanakkor enciklopédikus gyűjteményt hozzon létre, amelyben a legújabb kiadások mellett bibliofil ritkaságok is megtalálhatók. Beszerzői között bécsi ügynököket, valamint bécsi, pozsonyi és pesti könyvkereskedőket is találunk. A tankönyvek vásárlásához tudós tanárok segítségét kérte. A könyvek átvételében, a kifizetések lebonyolításában az egyházmegye papjai vettek részt.

A 18. század második felében a magyarországi főpapi könyvtárak külföldi gyarapítói többnyire Bécsben vagy Rómában élő olasz ágensek vagy egyházi személyek voltak.¹⁴ Szily római ágenseit, Bartholomeo és Francesco Pinto Polonit nem kereste fel könyvvásárlások miatt, és más olasz levelezőpartnere sem volt „könyves” ügyekben. A püspöknek több oka lehetett arra, hogy szinte kizárólag bécsi, pozsonyi és pesti forrásokból vásároljon. A könyvgyűjtést a püspöki kinevezése után nem kezdhette el rögtön, mivel az új egyházmegyében számos más feladattal is szembe kellett néznie. Levelezésében az első könyvvásárlásra utaló információt 1781-ből találtam,¹⁵ a legtöbb könyv beszerzésére 1787–1791 között került sor.

¹⁰ Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár, ős XXIX. Alsó II. Levéltári dokumentumok a Székese gyházi és szemináriumii könyvtárról 1781–1853. III. (a továbbiakban: SZEK III.)

¹¹ A lap *Wienerisches Diarium* címmel jelent meg 1703-tól, kezdetben kéthetente. Célja bécsi és nemzetközi hírek közvetítése volt. 1780-tól *Wiener Zeitung* néven adták ki, és nemcsak Bécs, hanem az egész Habsburg Birodalom egyik legfontosabb sajtóorgánumává vált. Ld. BÖHM 1953, 8–33.

¹² A folyóiratok szerepéről a könyvkereskedelemben ld. PAVERCSEK 2007.

¹³ DOBRI 1991, 526; SÁNTA 2020.

¹⁴ Eszterházy Károly egri püspök kiemelkedő beszerzője Giuseppe Garampi: FEJÉRDY, SOÓS 2023. Klimó György pécsi püspök könyvgyűjtését szinte kizárólag olasz személyek segítették, Koller József történész irányításával: HORVÁTH 1932. Patachich Ádám a bécsi és pozsonyi könyvpiacra is tájékozódott, de esetében is meghatározó a római kereskedőtől való vásárlás: Kalocsai Főszékese gyházi Könyvtár, Ms. 447.

¹⁵ Czuppon György, a szeminárium későbbi héber nyelv tanára 1781. március 12-én értesítette egy pesti könyvárverésről, és hamarosan megjelenő nyelvészeti könyvekről. Utóbbiak szerzője Kalmár György, aki minden bizonnyal a héber nyelvvel kapcsolatos fejtegetései miatt keltette fel Czuppon érdeklődését. SZEL I. Püspöki Levéltár, 4. Consistorium episcopale, A. Acta Consistoriale, 2. Acta, Miscellanea, 2. doboz. Keresztury József bécsi ágens 1781 júliusában a legújabb bécsi kiadványokat küldi el neki. Ld. 20., 22. jegyzetek.

Giuseppe Garampival – aki a magyar főpapok legjelentősebb könyvbeszerzője volt – levelezésben állt, azonban kizárólag egyházpolitikai ügyekről értekeztek.¹⁶ Garampi 1776 és 1785 között töltötte be a bécsi nuncius tisztségét, ezt követően visszatért Rómába. Szily szisztematikus könyvgyűjtésének idején már ott tartózkodott, így rajta keresztül könyvet beszerezni hosszabb szállítási idővel és nagyobb költséggel járt volna.¹⁷ Szily kiadásait jelentősen növelték a szombathelyi építkezések és Schönvisner monográfiájának költségei, ezért különös gondot kellett fordítania arra, hogy a szükséges könyveket a lehető legkedvezőbb áron és szállítási költséggel vásárolja meg. Ennek érdekében a földrajzilag közeli beszerzési forrásokat választotta, mivel szűkös időkeret és takarékos gazdálkodás mellett kellett egy jól használható könyvtárat létrehozni. Ennek eredményeként előnyben részesítette a bécsi, pesti és pozsonyi könyvvásárlást, és a könyvkereskedőkkel szemben inkább az aukciókat választotta. Egyik bécsi ügynökének, Anton Kurznak írt levelében kifejtette könyvvásárlási stratégiáját: „Örömmre szolgálna, ha a kívánt könyvek mihamarabb elérhetővé válnának számomra, de nem szeretném, hogy elhamarkodtan vásárolják meg őket, mivel ilyen esetben rendszerint drágábban jutnék hozzájuk. Mivel pedig a könyvkereskedők gyakran saját hasznukat szem előtt tartva magasabb áron kínálják könyveiket, ezért azt tartanám helyesnek, hogy tőlük csak akkor vásároljanak, ha a licitációkon nem sikerül beszerezni a kívánt műveket.”¹⁸

A tanulmány Szily levelezésén keresztül – amelyet bécsi, pozsonyi és pesti ágensekkel, kereskedőkkel, valamint egyéb közvetítőkkal folytatott – betekintést nyújt a könyvtár kialakításának folyamatába, a korabeli könyvpiac működésébe és a könyvbeszerzés gyakorlati aspektusaiba, az egyes kötetek megvásárlásának körülményeibe. A levelezésből az is kiderül, hogy a szombathelyi szeminárium és líceum tankönyveit kik és milyen szempontok alapján válogatták össze, valamint milyen forrásokból szereztek be őket.

Szily János bécsi könyvbeszerzési hálózata

Szily már az 1780-as évektől kezdve vásárolt könyveket Bécsből, első beszerzéseit Keresztury József (1739–1794) intézte. Nem ismert, pontosan miként kerültek kapcsolatba. Keresztury jogi pályafutását követően költözött Bécsbe, ahol udvari ágensként tevékenykedett. Irodalmi munkássága is jelentős: ő alapította és szerkesztette az *Ephemerides Vindobonenses* című latin nyelvű folyóiratot, amely 1776

¹⁶ GÉFIN 1929, 49–51, 62–63, 66.

¹⁷ Egyetlen példát találtam a Garampi és Szily közötti könyvküldésre, ez éppen fordított irányú volt: Szily szerzett be könyveket a szintén gyűjtő Garampi számára. Anton Kurz bécsi ügynök kapta a feladatot, hogy Szily nevében eljuttassa a könyveket Rómába. Kurz azonban arról értesítette Szilyt, hogy a legfrissebb bécsi hírek szerint Garampi kritikus állapotban van, ezért bizonytalan, hogy a püspök továbbra is el akarja-e küldeni a szállítmányt. Kurz Szilynek, 1792. január 3. SZEK II. 10/40.

¹⁸ SZEK II. 10/2. Szily Kurznak, Pozsony, 1791. január 30. A latin és német nyelvű idézeteket itt és a továbbiakban saját fordításban közlöm.

és 1785 között jelent meg. A lap a korszak eseményeiről tudósított, irodalmi híreket és könyvismertetéseket közölt.¹⁹

Nem véletlen tehát, hogy a korabeli irodalmi életben jól tájékozott Keresztury a legfrissebb bécsi kiadványokat küldte el Szilynek, és irodalmi hírekről is beszámolt. Beszerzési helyeiről nincs adat, nem tudjuk, mely kereskedőktől vásárolt. 1781-ben röpiratokat, valamint Joseph Lauber és Wenceslao Schanza frissen megjelent teológiai könyveit és a *Beyträge zur Schilderung Wiens* című, névtelesen kiadott munkát küldi el Szombathelyre.²⁰ Utóbbi mű egyike azon írásoknak, amelyek Bécsset és annak 18. század végi társadalmi, kulturális és politikai viszonyait írják le, kritikusan szemlélve a II. József uralkodása alatti életet. Részletes megfigyeléseket tartalmaz a városról, többek között a bécsi lakosság erkölceiről, a politikai és gazdasági fejleményekről. Az írás azért is érdekelhette Szilyt, mert többször szólalt fel nyíltan II. József politikája ellen, ami miatt kitiltották Bécsből.²¹ Szily Keresztury-nak a véleményét is megírta egy-egy könyvről – például Lauber munkájáról –, ami a többi könyvügynökkel való levelezésében ritkábban fordult elő.²² Az ágens később egy gazdasági témájú művet – *Beiträge zur Finanz* (mai jelzet: n/V 3710)²³ – vásárolt meg számára,²⁴ valamint a püspök őt bízta meg két jogi témájú munka, a *Codex Josephinus* törvénygyűjtemény és Roberto Curalt *Genuina totius jurisprudentiae sacrae principia* című könyvének (mai jelzet: M14/2857) beszerzésével.²⁵

Bujanovics Károly szintén ágens volt, a magyar udvari kancelláriánál dolgozott. Neve Kazinczy Ferenc levelezésében is feltűnik mint bécsi tudósító.²⁶ Szilyvel nem állt rendszeres levelezésben, egy alkalmat ismerünk 1787-ből, amikor érte-

¹⁹ KÓKAY 1958.

²⁰ SZEK II. 9. (az egyes levelek számozatlanok) Keresztury Szilynek, Bécs, 1781. július 30.

²¹ GÉFIN 1929, 55–56.

²² SZEK II. 9. Szily Keresztury-nak, Szombathely, 1781. augusztus 4. Az említett könyv az *Institutiones theologiae pastoralis compendiosa*, és Franz Stephan Rautenstrauch bencés szerzetes reformterveinek alapelvei szerint készült. Lauber nagy hangsúlyt fektetett a papok személyes lelki életének szerepére, mint a lelképásztori munka hatékonyságát növelő tényezőre. Ellenezte a barokk túlzásokat, amelyek gyakran megjelentek a tömeges vallási gyakorlatok során. Írásaiban janzenista elvek is fellelhetők. Szily ellenvéleményét fejezte ki a szerző írásaival kapcsolatban, vakmerőnek és kissé elhamarkodottnak tartotta.

²³ Az azonosított könyvek címeit a Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár gyűjteményében őrzött mai jelzet követi, amennyiben a könyvtárban található példány adatai megegyeznek Szily beszerzésével. A Szily által vásárolt könyvek azonosítását megkönnyíti, hogy címlapjukon általában szerepel a *Cath. Eccl. Sabar. Anno* bejegyzés, amelyet a vásárlás éve követ. Néhány esetben a bejegyzés hiányzik, de a könyvtárban található kötet adatai megfeleltethetők a püspök beszerzésével. A mai jelzet feltüntetése elmarad, ha az adott kötetet nem sikerült teljes bizonyossággal azonosítani, vagy ha nem található meg a könyvtár állományában.

²⁴ SZEK II. 9. Keresztury Szilynek, Bécs, 1785. november 4.

²⁵ SZEK II. 9. Szily Keresztury-nak, Szombathely, 1787. március 27. és 1787. november 20.

²⁶ Például: *Bujanovics Károly Kazinczy Ferenchez Bécs, 1801. augusztus 14.* = KAZINCZY Ferenc összes művei.

sította a püspököt, hogy Johann Edler von Hittner jogász, udvari tanácsos könyvtárát 1788 elején fogják értékesíteni. Mellékelte az aukció katalógusát, hogy Szily megbízást adhasson valamelyik ügynökének, ha érdeklik a könyvek. A püspök azért nem élt ezzel az ajánlattal, mert éppen 1787–88-ban rengeteg könyvet vásároltatott pesti árveréseken.²⁷

Szily hivatalos bécsi ágense Nemes György volt, aki politikai hírek közvetítése mellett a könyvbeszerzésekben is közreműködött. Szily egy leveléből tudjuk, hogy udvari ügynök volt, és Bécsben a Bauernmarkton lakott.²⁸ 1789 január és 1791 december közötti levélváltásait ismerjük. 1790 végén sokasodnak meg a levelek a püspök és Nemes között, ekkor válik intenzívebbé a könyvgyűjtés a szemináriumi oktatás elkezdése miatt, amelyhez mind a könyvtár bővítéséhez szükséges könyvek, mind a tankönyvek megvásárlására és Szombathelyre szállítására szükség volt.

1791 januárjában lép be Szily könyvbeszerzési kapcsolathálójába Anton Kurz. Személyéről nem tudunk sokat, a bécsi udvar kötelékében dolgozott, emellett valószínűleg kapcsolatai révén több arisztokrata könyvügynökéként tevékenykedett, Szily mellett például Patachich Ádám kalocsai érseket is több bécsi könyvaukción képviselte,²⁹ és Szilyvel váltott leveleiben Andrassy Antal rozsnyói püspököt is ügyfeleként említi. A könyvek beszerzését ettől kezdve főként Kurz intézte, míg Nemes felelt a szállítás, a kifizetések és az ezzel kapcsolatos szervezési feladatok lebonyolításáért. Szily első, Kurzhoz intézett levelében felvázolta terveit egy „új, szerény könyvtár felállításához a szombathelyi papi szeminárium számára”, felkérte Kurzt segítőjének ebben a műveletben és iránymutatást adott a könyvek vásárlásához: „[...] Minden esetben figyelemmel kell lenni a könyvek kiadására és nyomdájára, és amennyire csak lehet belga, francia, angol vagy esetenként római kiadásokat kell előnyben részesíteni. Azokat a könyveket, amelyeket az Úr számomra megvásárol, magánál tarthatja, vagy átadhatja ügynökömnek, Nemes György úrnak, akinek a szükséges pénzt már elküldtem, és aki Szombathelyre fogja továbbítani a beszerzett könyveket. Bármilyen egyéb költséget – legyen az szállítási díj, könyvek kötési költsége vagy levelezési kiadás – készséggel meg fogok téríteni, és a fáradozásokat sem hagyom díjazás nélkül.”³⁰ Kurz válaszlevelében elfogadja a püspök felkérését, és részletesen ismerteti munkamódszerét. Kiemeli, hogy a félreértések elkerülése érdekében, ha egy könyvárverési katalógus tételeit érdekesnek találja, akkor azt mindig elküldi Szombathelyre. Arra kéri Szilyt, hogy ezt követően határozza meg, mely könyveket kívánja megvásárolni, valamint milyen hozzávetőleges árat tart elfogadhatónak. Ugyanezt az eljárást alkalmazza a kereskedőktől történő beszerzések során is, biztosítva ezzel a vásárlások átláthatóságát és hatékonyságát.³¹

²⁷ SZEK II. 4. (az egyes levelek számozatlanok) Bujanovics Szilynek, Bécs, 1787. december 7. Szily válasza: Szombathely, 1788. január 7.

²⁸ SZEK II. 3/2. Szily Johann Georg Binznek, Pozsony, 1791. január 29.

²⁹ Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár, Ms. 447. A levelek 1782-ből maradtak fenn.

³⁰ SZEK II. 10/2. Szily Kurznak, Pozsony, 1791. január 30.

³¹ SZEK II. 10/3. Kurz Szilynek, Bécs, 1791. február 1.

Az együttműködés 1791 elején ténylegesen megkezdődött: Szily értesítette Nemes, hogy az *Atti e decreti del concilio diocesano di Pistoja* című kötetet, valamint további könyveket a szeminárium és saját maga számára Anton Kurz közvetítésével kíván megvásárolni. Egy megbízottján keresztül 200 forintot küldött Nemesnek, hogy abból rendezze a Kurz által beszerzett könyvek árát, majd gondoskodjon azok Szombathelyre juttatásáról. Emellett arra is kérte, hogy rendszeresen tájékoztassa a könyvvásárlások állásáról.³² Kurz és Nemes – a püspök utasításainak megfelelően – szorosan együttműködtek: Kurz a megvásárolt könyveket Nemeshez vitte, aki kifizette azok árát. Nemes ezután postakocsival vagy egy megbízható kocsissal küldte a ládákat közvetlenül vagy kőszegi átadással Szombathelyre. Kőszegen Kovatsits Ignác plébános gondoskodott a könyvek átvételéről és továbbításáról.³³ Esetenként Bécs és Szombathely között utazó személyek vállalták a szállítást. Például 1791. április 1-jén Nemes jelentette Szilynek, hogy az általa kért könyveket még indulása előtt átadta Melchior Hefeledé építésznek.³⁴ 1790 végén és 1791 első hónapjaiban, amikor a püspök az országgyűlés miatt Pozsonyban tartózkodott, a könyveket oda kérte küldeni.

Kurz és Nemes mindketten figyelték az újabb bécsi könyvárveréseket, és azok katalógusait Szombathelyre küldték. A katalógusokat a könyvkereskedésekben árulták, ezeket általában Nemes szerezte be, míg Kurz képviselte Szilyt az aukciókon.

Szily könyvgyűjtési kapcsolathálójának több bécsi könyvkereskedő volt a tagja, közülük Rudolph Sammer és Johann Georg Binz teljesítették a legtöbb rendelést. Szily a folyóiratok hirdetéseiből és az ügynökök tájékoztatásából szerzett információt a készletükről.

A bécsi könyvbeszerzések két fő csoportra oszthatók a vásárlás forrása szerint: az aukciókon szerzett és a könyvkereskedőktől vásárolt kötetekre.

Bécsi könyvárveréseken vásárolt kötetek

A könyvtár gyarapításának legköltséghatékonyabb módját Szily számára az árveréseken való vásárlás jelentette. A Bécsben gyakran megrendezett aukciókról szóló tudósítások rendszeresen megjelentek a helyi folyóiratok hasábjain, ezek közül a püspök leveleiben a *Wiener Zeitungra* hivatkozott, mint fő tájékozdási

³² SZEK II. 12/7. Szily Nemesnek, Pozsony, 1791. február 10.

³³ Ld. SZEK II. 10/8. Szily Kurznak, Pozsony, 1791. február 20.

³⁴ SZEK II. 12/13. Szily április 26-án írta Nemesnek (SZEK II. 12/15), hogy megkapta a Hefeledével küldött szállítmányt. Melchior Hefeledé (1716–1794) legnagyobb pártfogója Szily János püspök volt, aki meglátogatta az építész annak pozsonyi munkái alatt és meghívta Szombathelyre, az új püspöki székhely kiépítésére. Irányításával 1780-ra elkészült a szeminárium, 1778 és 1783 között felépült a püspöki palota, majd 1789-ben Szily püspök rábízta a szombathelyi székesegyház megtervezését és megépítését. Ld. *Hefeledé Menyhért...* 1994.

pontjára.³⁵ A könyvaukciók híre jóval az esemény előtt, több lapszámban megjelent és jellemzően a következő információkat tartalmazta: az árverésre bocsátott gyűjtemény egykori tulajdonosa, tematikája, az aukció pontos helye, és a könyvekről készült katalógus beszerzési helye. A hirdetésekben a hely szűkössége miatt rendszerint nem, vagy csak néhány könyv címét és kiadási évét tüntették fel a licitált kötetek közül. A lap elérhető volt a könyvkereskedőknél, illetve több könyvesbolt szolgált előfizetési pontként. A püspök félévente fizetett elő, a szükséges ügyintézésért Eölbey János kanonok, a kifizetést Nemes György végezte.³⁶

Szily püspök már első levelében arra kérte Anton Kurzot, hogy nézzen utána az árverés kínálatának, amelyről a *Wiener Zeitung* tudósított és 1791. február 3-án fogják tartani. A licit katalógusának elküldését, vagy azoknak a könyveknek az összeírását kéri, amelyeket az ügynök alkalmasnak ítél a könyvtár számára. A tematikát így határozza meg: „Bár elsősorban egyházi szerzők és a szentatyák műveinek beszerzésére törekszem, más tudományos műveket is szándékomban áll megvásárolni – minden műfajból legalább egyet, a legjelentősebb szerzőktől.”³⁷ A *Wiener Zeitung*ban megjelent hirdetés szerint az árverésen egy előkelő könyvgyűjtemény került kalapács alá, amely német, latin, francia és olasz nyelvű műveket, valamint kéziratokat is tartalmaz. A könyvek többsége Ausztria és Itália politikai alkotmányával foglalkozik, és a legmagasabb ajánlatot tevő vevő készpénzes fizetés ellenében hazaviheti őket. Az árverési katalógus ingyenesen elérhető Johann Georg Binz könyvesboltjában.³⁸ A posta gyorsan közlekedett Bécs és Szombathely/Pozsony között, így a püspök postafordultával válaszolhatott Kurz kérdéseire. Ennek ellenére a hírlapban megjelent hirdetés kézhezvétele és az árverés lebonyolítása közötti rövid idő komoly kihívást jelentett a hatékony beszerzés szempontjából. Ebben az esetben például a püspök január 30-án küldött levelét Kurz február 1-jén megkapta, azonnal beszerezte az árverési katalógust, és még aznap továbbította Szilynek. A püspök már február 2-án összeállította és elküldte a megvásárolni kívánt könyvek – nyolc mű több kötetben – listáját. Az ár tekintetében nem volt szükség további egyeztetésre, mivel Szily viszonylag szabad kezét adott Kurznak a vásárlás lebonyolításában: „A könyvek árát nem tudom pontosan meghatározni, mivel az nagyban függ a kiadás évétől, a papír és a nyomtatás minőségétől, a licitálók számától és egyéb további körülményektől. Mégis

³⁵ A *Wiener Zeitung* hirdetési betekintést nyújtanak a város hatalmas árukínálatába. Az újság megalapítását követően gyorsan gyarapodott a reklámok száma és sokfélesége is. Különösen kiemelkedő szerepet kaptak a könyvkereskedők és kiadók közleményei, amelyek a megjelenő hirdetések jelentős részét alkották. Ezek a bejegyzések a könyvpiac szinte átláthatatlanul széles választékát tárták az olvasók elé. A kínálatban szerepeltek vallási művek, szakkönyvek az állattenyésztésről és kertészetéről, jogi kiadványok, szórakoztató irodalom, valamint szakácskönyvek is. Ld. KLEMENT 2012, 118–119.

³⁶ Ld. a következő bizonylatokat: SZEK III. 2. (az egyes számlák számozatlanok) Eölbey János, 1792. július 31. és 1792. december 2.

³⁷ SZEK II. 10/2. Szily Kurznak, Pozsony, 1791. január 30.

³⁸ *Wiener Zeitung*, 1791. január 22., 197. és január 26., 219.

arra kell törekedni, hogy ne haladja meg jelentősen azt az összeget, amelyért az ilyen könyvek forgalomban szoktak lenni – különösen, mert hasonló művekhez ilyen formában könnyen hozzá lehet jutni. Egyébként mindezt teljes bizalommal az Ön megítélésére bízom, és kérem, hogy a vásárlás megtörténtéről tájékoztasson.”³⁹ Kurz azonban így is lemaradt az árverésről, mivel Szily utasításait csak február 5-én délután kapta meg, ekkorra azonban a licit már lezárult. Ennek ellenére utánajárt, hogy a kívánt könyvek közül maradtak-e elérhetőek. Azt a hírt kapta, hogy a következőket még meg lehet vásárolni: a *Codex Theodosianus* Jacques Godefroy kommentárjaival (mai jelzet: S2r 541); Johann Pistorius gyűjteményét, amely a német történelem forrásait gyűjti egybe (mai jelzet: Gb2r 361) és Jacques-Auguste de Thou francia történetíró *Historia sui temporis* címmel megjelent monumentális művét, amely saját korának, azaz a 16. század második felének és a 17. század elejének eseményeit dolgozza fel (mai jelzet: Gb2r 369). Továbbítja a hírt Szombathelyre, érdeklődve, hogy a püspököt ez a három mű is érdekli-e. Végül Szily jóváhagyja a könyvek megvásárlását.⁴⁰

A következő aukciót, amely felkeltette Szily érdeklődését, február 24-én rendezték meg. A hirdetés alapján a kínált könyvek a tudományok minden ágát fellelelik és Ludwig Mausberger nyomdász szervezésében zajlik le.⁴¹ A püspök ismét késsedelemmel, csak az aukció napján továbbítja Kurznak az öt érdeklő könyvek listáját, azonban mivel ez az árverés elhúzódott, az ügynök egy kivételével az összes megjelölt művet meg tudta venni:⁴² egy többnyelvű bibliát; Odorico Raynaldi *Annales ecclesiastici* című munkáját (mai jelzet: Ad2r 85); Johannes Gerson teológus műveit (mai jelzet: Ag2r 240); a *Thesaurus veterum dyptichorum consularium et ecclesiasticorum* című művet, amelyet Antonio Francesco Gori 18. századi olasz régész és antikvárius állított össze, az ókor és a kora középkor diplichonjait mutatja be (mai jelzet: Ag2r 265); Stefano Evodio Assemani *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codicum manuscriptorum catalogus* címmel megjelent jegyzékét; Paolo Giovo itáliai humanista *Descriptiones regionum* című munkáját (mai jelzet: y/III 8366); Johannes Dubravius, morva származású humanista történetíró Csehország történetét az ősi időktől egészen a 16. századig bemutató művét (mai jelzet: IX/c 21454); Luis de Molina 16. századi jezsuita teológus munkáit (mai jelzet: Ab2r 82); Lactantius (mai jelzet: Ag2r 299) és Lanfranc érsek összes műveit (mai jelzet: Ag2r 254). Ezzel a beszerzéssel került a könyvtárba Ptolemaiosz *Almagestum*ának 1515-ös, velencei kiadása (mai jelzet: Ós XXVII.5.4)⁴³ és Nicolaus de Cusa 1514-ben nyomtatott matematikai és csillagászati könyve (mai jelzet:

³⁹ SZEK II. 10/4. Szily Kurznak, Pozsony, 1791. február 2.

⁴⁰ SZEK II. 10/5–6. Kurz Szilynek, Bécs, 1791. február 7. Szily válaszevele: Pozsony, 1791. február 9.

⁴¹ *Wiener Zeitung*, 1791. február 16., 406 és február 19., 437.

⁴² SZEK II. 10/9, 12–13. Kurz Szilynek, Bécs, 1791. március 7. Szily válaszai, amelyben megköszöni a könyveket és jelzi, hogy elküldi az azokért járó 337 forintot: Pozsony, 1791. március 8. és március 11.

⁴³ A könyv leírását ld. RÉTFALVI 2006, 267.

Ős XXVII.5.4).⁴⁴ Kurz időközben azokat a könyveket is megvette és az árverésen vásároltakkal együtt Szombathelyre küldte, amelyeket a korábbi, február 3-án tartott aukción nem sikerült megszerezni.⁴⁵ Ekkor került a könyvtárba Étienne Baluze francia történész és jogtudós *Capitularia regum Francorum* című kétkötetes gyűjteménye, amely a középkori frank uralkodók rendeleteit tartalmazza (mai jelzet: Ga2r 327), Paolo Sarpi *Historia del concilio Tridentino* címmel megjelent könyve (mai jelzet: XVI/d, 23223/a) és válogatott művei (mai jelzet: Ag2r 286); Jean Mabillon *Museum Italicum*-a, amelyben Itália könyvtáraiban és levéltáraiban összegyűjtött korai egyháztörténeti kéziratokat publikált (mai jelzet: XIV/i 22919); és végül Curtius Rufus római történetíró Nagy Sándor-életrajza (mai jelzet: g/II 2223).

1791 áprilisában Szily újabb aukció iránt érdeklődik, amelyről a *Wiener Zeitung*ból értesült.⁴⁶ Az árverést április 4-én tartják a Dorotheergassén, és a legérdekesebb lipcsei vásári újdonságokon kívül további értékes műveket kínálnak, ezekből ízelítőül adtak egy válogatott listát, valamint a licit menetét is megtudjuk a hirdetésből. Eszerint a kapcsolódó katalógus könyveihez megadták a szokásos bolti árakat, de a könyveket három kategóriába sorolták. E felosztás értelmében a *kettessel* jelölt könyvek az eredeti ár kétharmadáért, az *egyessel* jelöltek annak feléért, az összes többi pedig az eredeti negyedéért kerül kikiáltásra az árverésen, és ezt követően a vásárlók versenye dönt a végső árról. Aki száz vagy több forint értékben vásárol, további tíz százalék kedvezményben részesül.⁴⁷ Mivel a hirdetésben szerepeltek könyvcímek, Szily anélkül adta le a rendelést Kurznak, hogy a katalógust megkapta volna. Szívesen átnézte volna azt is, de a korábbi tapasztalatok alapján előre tudta, hogy „amíg azt elküldik Szombathelyre, az aukciót le kell zárni”. Régi vágya, hogy a hirdetésben feltüntetett Luigi Ferdinando Marsigli Duna-monográfiáját és Johann Jakob Scheuchzer *Physica sacra* című munkáját megszerezze. Ezek mellett érdeklődik Pierre Bayle tudományos szótára *Chaufepié* kiegészítéseivel és a *Bibliotheca fratrum Polonorum* című munkák iránt, utóbbi az unitárius mozgalom gondolkodóinak műveit tartalmazza.

Az ügynök legközelebb május 10-én jelentkezik a püspöknél, és tájékoztatja őt arról, hogy bár a megküldött katalógus (ezt Szily továbbra sem kaphatta kézhez) alapján nem kapott megbízásokat, sikerült több könyvet megvásárolnia, köztük

⁴⁴ *Uo.*, 241.

⁴⁵ Ezeknek listáját Szily Kurznak, 1791. február 2-án küldött levelében találjuk (SZEK II. 10/4.). Ezekre e kötetekre utal vissza Kurz, amikor azt írja, hogy a „többi kért könyvet is beszereztem”. SZEK II. 10/9. Kurz Szilynek, Bécs, 1791. március 7.

⁴⁶ SZEK II. 10/14–15. Szily Kurznak, Szombathely, 1791. április 1. Kurz válaszából (Bécs, április 5.) megtudjuk, hogy az árverés katalógusát már korábban elküldte, gondolván, hogy érdekelheti Szilyt. A püspök leveléből azonban kiderül, hogy a küldemény nem érkezett meg. Ez az a kézirat katalógus lehet, amely 1791. március 9-i dátummal készült, és számos ősnymotatvány leírását tartalmazza (SZEK II. 10/11.).

⁴⁷ *Wiener Zeitung*, 1791. március 19., 718–719. és április 2., 878–879.

számos ritka nyomtatványt és értékes kötetet:⁴⁸ Jean Etienne Duranti *De ritibus Ecclesiae Catholicae* című, 1591-ben kiadott munkáját (mai jelzet: S2r 526),⁴⁹ Patricius Piccolomineus *Rituum ecclesiasticorum* című művének 1516-os velencei kiadását (mai jelzet: Ős XXVII.5.6),⁵⁰ Aegidius Bucherius *De doctrina temporum*át ritka, 1634-es kiadásban (mai jelzet: Ad2r 131) és a *Notitia utraque cum Orientis, tum Occidenti* című kötetet Andreas Alciatus munkájával kiadva (1552-es, ritka kiadás, példánya nem található a gyűjteményben).⁵¹ Ezek mellett megvette Joannes Laurentius Berti *Dissertationes historicae* (mai jelzet: Ad2r 106), Gian Domenico Bertoli *Le antichità di Aquileja profane e sacre* (mai jelzet: Ad2r 174) című műveit, Hippokratész munkáit és a Bayle-szótárakat (mai jelzet: S2r 409, S2r 419). Marsigli Duna-leírása és a Scheuchzer-mű nem szerepel az ügynök elszámolásában, de ezek is ebben az évben kerültek a gyűjteménybe a kötetek bejegyzései alapján (mai jelzetek: Ős VIII.6.6–11. és Ah2r 67).

Szily háláját fejezi ki Kurznak a jó áron beszerzett, kiválónak ítélt kiadásokért, és további könyveket választ ki a június 3-án, a bécsi egyetemi könyvtárban tartandó árverés katalógusából.⁵² A felsorolt hat darab, többségében ritka, értékes mű közül Kurz négyet nagyon kedvező áron be tudott szerezni: Paulus Jovius műveit két kötetben (mai jelzet: Ad2r 162); Albert Krantz *De Wandalorum vera origine*, Joannes Dubravius *Historia Boiémica* és Aeneas Sylvius Piccolomini *De Bohemorum et ex his imperatorum aliquot origine et gestis* című munkáit egybekötve, 1575-ös kiadásban (mai jelzet: Ga 2r 317);⁵³ Alonso Tostado műveinek 1596-os, 26 kötetes velencei kiadását (mai jelzet: Ah2r 61);⁵⁴ és Jacob Gretser teológus, történész összegyűjtött műveit 17 kötetben. Szily korábbi kérései közül az aukción kívül tudta megvenni Ferdinando Ughelli *Italia sacra* című, az itáliai püspökségek történetét feldolgozó munkáját 10 kötetben (mai jelzet: Ad2r 76); Joannes Romanus Ciampini *Vetera monimenta* című munkájának első, 1690-es kiadását, amely gazdagon illusztrált, rézmetszetekkel mutatja be a korai keresztény művészetet (mai jelzet: ty/IX 6493); és Guillaume-Francois de Bure bibliográfiai kézikönyvét hét kötetben, amely a ritka és különleges könyvek katalogizálására és értékelésére szolgál (mai jelzet: XII/h 22479).⁵⁵

⁴⁸ SZEK II/16. Kurz Szilynek, Bécs, 1791. május 10.

⁴⁹ RÉTFALVI 2006, 135.

⁵⁰ *Uo.*, 247.

⁵¹ A kötet azonosítása Kurz március 9-én küldött listája alapján volt lehetséges. Ld. a 46. jegyzetet.

⁵² SZEK II. 10/17–18. Szily Kurznak, Szombathely, 1791. május 20. Kurz válasza: Bécs, 1791. május 27. Az aukció hirdetése: *Wiener Zeitung*, 1791. június 1., 1480.

⁵³ RÉTFALVI 2006, 129–130.

⁵⁴ *Uo.*, 298–299.

⁵⁵ Kurz 1791. június 21-én részletes kimutatást ad a megvásárolt könyvekről. A szállítmány július 1-jén érkezik Kőszegre, majd onnan továbbítják Szombathelyre (SZEK II. 10/22. Kurz levele, Bécs, 1791. július 1.). Szily július 12-i válaszlevelében (SZEK II. 10/23.) igazolja a ládák átvételét, azonban hiányolja De Bure bibliográfiájának azt a kötetét, amely a filozófiai művekről szól. Feltételezése szerint a könyv véletlenül Bécsben maradt, ezért kéri annak mielőbbi továbbítását.

Szily 1791 nyarán elsősorban könyvkereskedőktől vásárolt, ám ősszel ismét fokozott érdeklődést mutatott az árverések iránt. A püspök három aukcióra készült októberben és novemberben.⁵⁶ Október 31-én a *Neubergerhofban* különböző témájú német, latin, francia és olasz könyveket árúsítottak,⁵⁷ közülük numizmatikai tárgyú értekezéseket, valamint egy nagyobb méretű és terjedelmű földrajzi atlaszt szeretne vásárolni. Numizmatikai könyveket itt nem kínáltak, de Kurz vett egy „Homann-féle atlaszt”, azaz egy Johann Baptist Homann német térképész térképeiből készült kiadást (mai jelzet: z/VI 7781).

November 10-én rendezték meg Born Ignác udvari tanácsos, geológus könyvtárának árverését. A licitre bocsátott könyvállományt Born érdeklődése határozta meg, így főként természettudományos művek kerültek kalapács alá.⁵⁸ Az aukció iránt óriási volt az érdeklődés – olyan gyorsan elkapkodták a katalógusokat, hogy Nemes György nem tudott példányt szerezni a püspök számára.⁵⁹ Szily azonban emiatt nem sajnálkozott, mivel meggyőződése szerint az árverésen főként kémiai könyvek szerepeltek, és csak elenyésző számban akadtak egyházi vagy teológiai művek.⁶⁰

A püspök Nemessel küldette Szombathelyre a november 21-én, a Dorotheergassén rendezett licit katalógusát.⁶¹ A hirdetés szerint a 19 lap terjedelmű aukciós katalógus a lipcsei vásár újdonságai mellett számos ritka és értékes művet tartalmaz, illetve nagy mennyiségű rézmetszet és térkép is eladásra kerül. A jelentős árengedmények mutatják, hogy Szily miért részesítette előnyben az aukciókat a kereskedőkkel szemben: a kikiáltási ár az eredeti bolti árhoz képest kétharmaddal, felével, negyedével vagy hatodával volt olcsóbb.⁶² A püspök Kurznak küldte el a katalógusból kiválasztott hat tételt, azonban a levél késve érkezett meg Bécsbe, az ügynök ismét annak köszönhetően tudott vásárolni, hogy az aukció elhúzódt.⁶³ Az itt vásárolt könyveket más forrásokból beszerzett kötetekkel együtt december 24-én szállították Szombathelyre.⁶⁴

Korrigálja észrevételét, miután látja, hogy a második és harmadik kötetet egybekötve küldték el, így valójában nincs hiány (SZEK II. 10/25. Szombathely, 1791. augusztus 2.).

⁵⁶ SZEK II. 10/28. Szily Kurznak, Szombathely, 1791. október 28.

⁵⁷ *Wiener Zeitung*, 1791. október 19., 2705.

⁵⁸ *Wiener Zeitung*, 1791. október 29., 2802.; november 5., 2861. és november 9., 2893.

⁵⁹ Szily november 3-án rendelte meg a katalógust Nemestől, az ügynök 11-én jelezte, hogy a példányokat már szétosztották. SZEK II. 12/18–19.

⁶⁰ SZEK II. 12/20. Szily Nemesnek, Szombathely, 1791. november 15.

⁶¹ SZEK II. 10/28. Szily Kurznak, Szombathely, 1791. október 28.

⁶² *Wiener Zeitung*, 1791. november 5., 2855. és november 16., 2951.

⁶³ SZEK II. 12/20. Szily Kurznak, Szombathely, 1791. november 15. Kurz válasza: Bécs, 1791. december 6. SZEK II. 10/34.

⁶⁴ SZEK II. 10/37. Kurz Szilynek, Bécs, 1791. december 27. Az árverési jegyzékből kiválasztott hat kötetből ma a következők találhatóak meg a könyvtárban: *Biblia Sacra* Juan de Maldonado jegyzeteivel (mai jelzet: S2r 686), Johann Ribini *Memorabilia Ecclesiae Augustanae Confessionis in regno Hungariae*, Muratori *Liturgia romana* (mai jelzet: S2r 515). Jacques Necker *Collection complete de*

1792 kevésbé indult mozgalmasan az árveréseken történő vásárlások szempontjából Szily számára, mivel vagy nem talált érdekes könyvet az újabb katalógusokban, vagy nem kapta meg őket időben, vagy más vevők gyorsabbak voltak, jobb ajánlatot tettek az őt érdeklő könyvekre. Utóbbira különösen érdekes példa, amikor az erdélyi Brukenthal Sámuel (1721–1803) előzte meg a vásárlásban. Január 31-én Kurz arról tájékoztatta a püspököt, hogy az általa megszerezni kívánt könyveket Brukenthal báró vásárolta meg, aki már egy ideje Bécsben tartózkodik. Brukenthal az 1760-as években, bécsi évei alatt alapozta meg műgyűjteményét, amelyet később Nagyszebenbe szállíttatott, s ott tovább gyarapított. Erdély kormányzójaként 1787-ig tevékenykedett, de ezt követően is szenvedélyesen bővítette gyűjteményét, és rendszeresen vett részt különböző árveréseken.⁶⁵ A báró könyvvásárlási kedve annyira szembetűnő volt, hogy Szily is érdeklődött róla ügynökénél: „Vajon nem ugyanaz az úr ő, aki oly nagy buzgalommal gyűjti a könyveket, hogy a legutóbbi nyilvános könyvárverésen is felvásárlásokba kezdett? Kérem, járjon ennek utána, és levélben tájékoztasson.” A püspök ugyanakkor örömmel állapította meg, hogy „manapság ennyi lelkes könyvvásárló akad, hiszen ebből arra lehet következtetni, hogy az irodalom szeretete újraéledt, és a jó művek ismét elnyerik megbecsülésüket és értéküket.”⁶⁶ Ez a részlet jól érzékelteti, hogy a 18. század végére a könyvgyűjtés a művelt elit körében szinte versennyé vált.⁶⁷ Kurz vizsgálódásai végül arra derítettek fényt, hogy bár Brukenthal számos ritka könyvet szerzett meg az aukciókon, a tömeges vásárlásokért nem ő volt a felelős. Azokat egy ügyes kereskedő hajtotta végre, aki olcsón felvásárolta a könyveket, hogy később haszonnal továbbértékesítse őket.⁶⁸

Johann Georg Schwandner történész, a császári könyvtár 1791 decemberében elhunyt őrének könyvárverésére 1792 márciusában került sor. Schwandner könyvtárának történeti tematikája, valamint kutatásainak magyar vonatkozásai különösen jelentőssé teheték a gyűjteményt Szily szemében. A püspök időben megkapta a katalógust, és több tételt kiválasztott belőle – listájuk nem maradt fenn –, azonban Kurznak a magas ár miatt csak néhányat sikerült megvenni közülük. Az ügynök beszámolójában kifejtette, hogy régóta nem értek el egyetlen árverésen sem olyan árat a könyvek, mint ezen.⁶⁹

Az utolsó aukció, amelyen Kurz közreműködött Szily könyvtárbővítésében, 1792 decemberében zajlott.⁷⁰ Kurznak itt szerencséje volt a vásárlásban, a kikiál-

---

tous les ouvrages pour et contre M. Necker (mai jelzet: XIV/b 22810). Nem maradt fenn egy *Topographie von Moskau* című mű, és Rudolf Hospinian *Festa christianorum* című könyve.

⁶⁵ MUNTEANU 2017.

⁶⁶ SZEK II. 10/42. Szily Kurznak, Szombathely, 1792. február 3.

⁶⁷ Egy másik világi arisztokrata bécsi könyvbeszerzéseiről ld. SOMKUTI 1968.

⁶⁸ SZEK II. 10/43. Kurz Szilynek, Bécs, 1792. február 14.

⁶⁹ SZEK II. 10/45–46. Szily Kurznak, Szombathely, 1792. február 28. Kurz válasza: Bécs, 1792. március 23.

⁷⁰ SZEK II. 10/50. Szily Kurznak, Szombathely, 1792. december 21. A hirdetések alapján nem sikerült azonosítani a licitet.

tási áron, vagyis az értékükhöz képest kedvezően jutott hozzá a püspök által kiválasztott, több esetben ritkaságnak számító kötetekhez. Megvette Mabillon *Acta sanctorum ordinis S. Benedicti* című munkáját,⁷¹ Carolus a Sancto Paulo (Charles Vialart de Saint-Paul, 1592–1644) francia püspök *Geographia sacra* című művének egy példányát és két ősnymtatványt, Conradus de Halberstadt 1485-ben megjelent *Concordantiae Bibliorum*át (mai jelzet: Ős VIII.4.7),⁷² valamint Aquinói Szent Tamás *Quodlibetales disputationes* című művének 1474-es nürnbergi kiadását (mai jelzet: Ős XXVI.5.2).⁷³ Kurz megjegyezte a könyvekről, hogy olyan kiváló állapotban vannak, hogy a könyvtár valódi díszei lehetnek. Egyetlen kötetet nem tudott megvenni, az 1462-ben, Johann Fust és Peter Schöffer által Mainzban kiadott Bibliát: „A híres Biblia ezer forintért kelt el, ami jól mutatja, mennyire túlzó áron adják el a régi könyveket.”⁷⁴

A bécsi könyvkereskedőknél beszerzett művek

Bécs központi szerepet játszott a Habsburg Birodalom könyvforgalmában, a városban számos könyvkereskedés és könyveladással is foglalkozó nyomda működött. Szoros kapcsolataik voltak a német könyvvásárokkal, főként Lipcsével, ezek határozták meg a könyvárakat és az irodalmi trendeket. A 18. század végén, különösen II. József intézkedései nyomán, a könyvpiac jelentős átalakuláson ment keresztül: a vallási dominanciát fokozatosan felváltotta a világi és „hasznos” olvasmányok iránti kereslet. Az állam egyrészt cenzúrával irányította a könyvkiadást, másrészt célzottan támogatta az oktatási, tudományos és gazdasági témájú kiadványokat. A bécsi könyvesboltok kínálata ennek megfelelően bővült, és egyre szélesebb közönséghez jutott el. Nemcsak új könyveket árusítottak, a vásárlói igényekhez igazodva igyekeztek ritka, régi kiadásokat is értékesíteni vagy kérésre beszerezni ügyfeleik számára. Ennek megfelelően a felozlatott szerzetesrendek könyvtárainak anyagából a kereskedői árukészletekbe is került, illetve a különböző aukciókon a könyvesboltok tulajdonosai is részt vettek, hogy boltjukba vagy vevőik megbízásából vásároljanak. Az üzletek forgalmát a folyóiratokban megjelenő hirdetések is segítették.⁷⁵

Szily a magasabb árszabásuk miatt csak abban az esetben fordult a kereskedőkhöz, ha a kívánt könyvet aukciókon nem tudta megvenni. A vásárlásokat bécsi ügynökei – Nemes és Kurz – bonyolították le, személyesen érdeklődtek a boltok-

⁷¹ Ebből két példány volt a könyvtárban, Szily 1791 júliusában már vásárolt egyet Bécsből. Ld. a 99–100. jegyzetekhez tartozó szövegrész.

⁷² RÉTFALVI 2006, 108.

⁷³ *Uo.*, 294.

⁷⁴ SZEK II. 10/51. Kurz Szilynek, Bécs, 1793. január 8.

⁷⁵ A 18. századi bécsi könyvkereskedelemlről ld. BACHLEITNER 2000, 103–174; HUPFER 2003; FRANK, FRIMMEL 2008; *Kommunikation und Information im 18. Jahrhundert* 2009; AUGUSTYNOWICZ, FRIMMEL 2019; GARLOFF 2022.

ban egy-egy mű elérhetőségéről. A kereskedők katalógusai is eljutottak Szilyhez, ezek azonban nem maradtak fenn, így nem sikerült összekapcsolni őket a rendelésekkel. Néhány esetben a püspök a *Wiener Zeitung* hirdetése alapján választott ki könyveket a kereskedésekből, amelyeket ezután megbízottai szereztek be számára.

Már 1789-ből van adat arról, hogy Szilyt bécsi kereskedőknél kapható kötetekről tájékoztatják, vagy bécsi könyvesboltokból vásárolt. Nemes 1789 januárjában arról tudósította Szilyt, hogy Jodokus Weiß antikvárius könyvkereskedő felajánlotta megvételre Johann Georg Graevius *Thesaurus antiquitatum Romanorum* című kötetét. Jelenti, hogy a kiadás rendkívül elegáns, de a 160 forintos vételár nem csekély, és a kereskedő nem akarja csökkenteni.⁷⁶ Ez a mű egy monumentális, 12 kötetes sorozat, amely a római történelem, kultúra és régiségek részletes tára. Az egyik legátfogóbb ókortörténeti enciklopédiának számított, térképekkel és metszetekkel illusztrálva. Májusban Johann David Hörling, a Bognergassén működő nyomdász, könyvkiadó és kereskedő is felkereste a püspököt a sorozat eladásával kapcsolatban. Tudomására jutott, hogy Szily különösen kedveli a ritka könyveket, ezért tájékoztatta, hogy rendelkezésére áll Graevius művének utrechti és lyoni kiadása is.⁷⁷ Szilynek végül egy 1732-es velencei kiadást (mai jelzet: Ga2r 328) sikerült beszereznie, a mű pontos származása azonban ismeretlen, a püspök vásárlásra vonatkozó levelei nem maradtak fenn. A sorozat különlegességét jól mutatja, hogy korábban Klimó György (1710–1777) pécsi püspök is megszerette volna vásárolni egy bécsi aukción, de borsos ára miatt lemondott róla.⁷⁸ Nem véletlen, hogy éppen Klimó és Szily érdeklődtek a könyv iránt: mindketten támogatták egyházmegyéjük múltjának feltárását, valamint az ezzel megbízott történészek, Koller József és Schönvisner István munkáját. Anyagi hozzájárulásaikkal lehetővé tették a kutatások kivitelezését, emellett kapcsolati hálójuk és anyagi eszközeik révén előmozdították a ritka, illetve nehezen hozzáférhető könyvek és kéziratok felkutatását és beszerzését.

Vásárlások Rudolph Sammer könyvesboltjából

Szily két bécsi könyvkereskedőtől vásárolt több alkalommal, közülük az egyik Rudolph Sammer volt, akinél már 1789 decemberében adott le rendelést. Sammer eredetileg angol nyelvtanár volt Bécsben, 1785-ben fordult a könyvkereskedelem felé. Angol nyelvóráit ezután sem adta fel, és jelentős érdemeket szerzett az angol nyelv bécsi terjesztésében könyvkereskedőként is. Hirdetései rendszeresen megjelentek a *Wiener Zeitung* hasábjain.⁷⁹

⁷⁶ SZEK II. 12/1. Nemes Szilynek, Bécs, 1789. január 9.

⁷⁷ SZEK II. 8. (a levél számozatlan) Hörling Szilynek, Bécs, 1789. május 16.

⁷⁸ Pécsi Egyházmegyei Levéltár, I. 1. c. 82/154–155. Klimó Franciscus X. Managettának, Pozsony, 1767. március 9.

⁷⁹ FRANK, FRIMMEL 2008, 159–160.

A püspök először két kötetet rendelt tőle Nemes közvetítésével: Hippokratész összes műveit addig kiadatlan szövegekkel, valamint Carl von Linné svéd természettudós *Species plantarum* című munkáját (mai jelzet: n/VIII 3779).⁸⁰ Később Marquard Herrgott *Genealogia diplomatica augustae gentis Habsburgicae* című műve elküldését kéri.⁸¹ A könyv bemutatja a Habsburg-ház eredetét, történelmét, kiváltságait főként kiadatlan oklevelek és dokumentumok alapján, rézmetszetekkel illusztrálva (mai jelzet: Ga2r 331). A kötetet maga Nemes vitte el az akkor Pozsonyban tartózkodó Szilynek.

A püspök a nagyobb beszerzéseket 1791-ben bonyolította le Sammernél, ekkor került sor a könyvtár földgömbjének megvételére is. A 18. századi könyvtárakban a föld- és éggömbök nemcsak tudományos eszközök voltak, hanem a tudás és a felvilágosodás szellemiségének szimbólumai is, tükrözve a kor természettudományos felfedezések iránti érdeklődését. Szily fontosnak tartotta, hogy könyvtárában legyen egy földgömb: „A könyvtár teljességéhez földgömb is szükséges. Szándékomban áll azt is megvásárolni, és ha a példány, amelyet Sammer könyvkereskedő hirdetett, még elérhető és az ára is megfelelő, készen állok megvenni.”⁸² Kurz ügynök személyesen ment el Sammerhez megnézni a kínált globust, majd jelentette, hogy a földgömb mellett egy éggömb is elérhető, mindkettő a legújabb kiadás, és külön is megvásárolhatók.⁸³ Kurz végül 1791. augusztus 26-án küldte el a föld- és éggömböt, valamint egy mágnesűt Szombathelyre.⁸⁴

Ez év novemberében Szily újabb könyveket rendelt Sammertől Nemes ügynökön keresztül, közülük két prédikációgyűjtemény volt még kapható, ezeket Nemes Szombathelyre küldte.⁸⁵ A többi könyvet – köztük Bretteville apát prédikációit és Guilimus Cave *Scriptorum ecclesiasticorum historia literaria* című művét – már nem lehetett beszerezni Sammernél, más kereskedőknél pedig szinte háromszoros áron keltek el. Mivel Szily le tudott mondani ezekről a könyvekről, inkább egy kedvezőbb alkalmat várt a beszerzésükre.⁸⁶ A püspök december 20-án Kurz ügynököt kéri, hogy vásárolja meg Sammernél Cornelius a Lapide, Juan de Pineda és Thomas Le Blanc Szentírás-kommentárjait. Ezt a rendelést azonnal sikerült elin-

⁸⁰ SZEK II. 12/2. Szily Nemesnek, Szombathely, 1789. december 16.

⁸¹ SZEK II. 12/3. Szily Nemesnek, Pozsony, 1790. október 26.

⁸² SZEK II. 10/25. Szily Kurznak, Szombathely, 1791. augusztus 2. Sammer hirdetését nem sikerült azonosítani a korabeli bécsi újságokban.

⁸³ SZEK II. 10/26. Kurz Szilynek, 1791. augusztus 9. Mindkét gömb 1791-ben, Nürnbergben készült. Leírásukat ld. VÉRTES 1993.

⁸⁴ SZEK II. 10/27. Kurz Szilynek, Bécs, 1791. augusztus 26.

⁸⁵ SZEK II. 12/18. Szily Nemesnek, Szombathely, 1791. november 3. Nemes november 22-én értesíti a püspököt, hogy a következő sorozatokat tudta megvásárolni: Jean-Baptiste Massillon válogatott prédikációi német nyelven, Ignaz Wurz összegyűjtött prédikációi ugyancsak németül (mai jelzet: XIII/d 31709, M6/1202–1207, M6/1248).

⁸⁶ SZEK II. 12/22. Szily Nemesnek, Szombathely, 1791. november 29.

tézni, és Kurz más forrásból beszerzett könyvekkel együtt december 24-én küldte el őket Szombathelyre.⁸⁷

Beszerzések Johann Georg Binz kereskedéséből

Szily 1791 januárjában lépett kapcsolatba Johann Georg Binz kereskedővel. Számos ősnymtatvány és ritka kiadás boltjából került a szombathelyi könyvtárba. A bécsi antikvárius kereskedők között Binz volt a legképzettebb, Freiburgban filozófiát, majd Bécsben orvostudományt tanult. Házassága révén, 1779-től lett könyvkereskedő, új és antikvár könyveket kínált minden tudományterületről és egy ideig kölcsönkönyvtárat és nyomdát is üzemeltetett. A kolostorok könyveladásai révén jelentős könyvkészletet tudott felhalmozni.⁸⁸ Sikeres üzletet vitt, népszerű volt az értelmiségiek körében, a magyarországiak közül rendszeres vásárlója volt például Kazinczy Ferenc is, aki bécsi útjai során gyakran felkereste a kereskedést.⁸⁹

A püspök első, Binzhez címzett levelében a szeminárium könyvtára számára beszerzendő kötetekről érdeklődik: „Mivel éppen házi könyvtáramat igyekszem felállítani fiatal teológusok számára a szemináriumban, és itt érdeklődtem különböző könyvek után, azt a tanácsot kaptam, hogy ha a kívánt könyvek nem lennének elérhetőek, akkor Ön ezeket a lehető leggyorsabban be tudná szerezni és kedvező áron tudná eladni. Reményemet az is megerősíti, hogy a *Wienerisches Diarium*⁹⁰ mellékleteként gyakran megjelennek könyvjegyzékek, amelyekből arra következtettem, hogy különböző klasszikus és más könyvek – kötött és füzetlen formában is – főként régebbi kiadásban megtalálhatók Önnél. Ezért szeretném tisztelettel megkérni, hogy értesítsen, hogy Pozsonyba szállíthatóak-e ezek a könyvek, és milyen áron tudná nekem beszerezni őket. Az általam csatolt listán szereplő könyvekhez ha korrekt árat kapnék, akkor nemcsak ezeket, hanem továbbiakat is rendelnék, sőt nagyobb megrendeléseket is szívesen adnék.”⁹¹ Binzzel gyorsan köttetett meg az első üzlet, a kereskedő egy január 16-án kiállított nyugtában igazolja, hogy 234 forint ellenében nyolc művet szállít Szombathelyre.⁹² A püspök

⁸⁷ SZEK II. 10/38. Szily Kurznak, Szombathely 1791. december 20. Kurz jelentése a könyvek elküldéséről: SZEK II. 10/36. Bécs, 1791. december 24.

⁸⁸ FRANK, FRIMMEL 2008, 21; HUPFER 2003, 35–39.

⁸⁹ Kazinczy leveleiben hivatkozik Binznél kapható könyvekre, és katalógusaiból több alkalommal jegyzetelt ki címeteket, közülük egy 1791-esből is: KAZINCZY 2021, 79, 392–393. Kazinczy iratai között csak négy lapja maradt fenn a katalógusnak, a teljes jegyzék lappang, ezért nem tudjuk azonosítani, hogy Szily is ebből válogathatott-e könyveket 1791-es rendeléseinél.

⁹⁰ Szily régi nevén – *Wienerisches Diarium* – hivatkozik a lapra, amely 1780-tól vette fel a *Wiener Zeitung* nevet.

⁹¹ SZEK II. 3/1. Szily Binznek, Pozsony, 1791. január 2. A levélhez csatolt könyvlista nem maradt fenn.

⁹² SZEK III. 1. (az egyes számlák számozatlanok) Binz nyugtája, 1791. január 16. Az eladott, bekötött könyvek a következők: Jean Dumont *Histoire diplomatique* 22 kötetben, folió méretben (ez volt a legdrágább a szállítmányban, 150 forintot kért érte Binz); Alexandriai Philón művei folió

jelzi, hogy a küldeményt nem Szombathelyre, hanem Pozsonyba várja, illetve további műveket szeretne megvásárolni: Jean Mabillon *De re diplomatica*, Ludovico Antonio Muratori *Annali d'Italia* és *Antiquitates Italicae mediaevi*, valamint Johann Jakob Scheuchzer *Physica sacra* című munkáját. Szilynek fontos volt, hogy a kereskedőknél is minél kedvezőbb áron jusson hozzá könyvekhez. Mivel a jövőben nagyobb megrendeléseket készült leadni Binznél, arra kérte, hogy „ne riassa el magas árakkal”. Az *Annali d'Italia* kapcsán megjegyzi, tudomására jutott, hogy nemcsak 18 kötetben, nyolcadrét formában, hanem quarto méretben is kapható 12 kötetben, így nem ragaszkodik egyikhez vagy másikhoz, a kedvezőbb árút választaná.⁹³ Szily végül a 12 kötetes, első kiadását vette meg (mai jelzet: Gb2r 337), Mabillon művével (mai jelzet: Ga2r 322) együtt 90 forintért.⁹⁴ A mai állomány alapján az *Antiquitates Italicae* (Ga2r 314) is bekerült a könyvtárba, de lehetséges, hogy másik forrásból, mivel megrendeléséről nincs információ a levelekben vagy nyugtákban. Scheuchzer könyvét valószínűleg néhány hónappal később, egy árverés alkalmával (1791. április 4.) szerezte be a püspök.

Szily legközelebb 1791. júniusában fordult Binzhez, amikor a kereskedő új katalógusában szereplő könyvekből szeretett volna rendelni – az őt érdeklő könyvek listája Binz válaszlevelében szerepel.⁹⁵ Levelében megjegyzi, hogy szívesen megvásárolná Albertus Magnus műveinek sorozatát, valamint az Arias Montanus-féle poliglott Bibliát, ám a feltüntetett kötetek száma alapján egyik gyűjtemény sem teljes, ilyen formában nem akarja megvenni őket. Ezen kívül érdeklődik Giovanni Domenico Mansi *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio* című zsinatgyűjteménye iránt is. A sorozat 1758 és 1798 között jelent meg 31 kötetben, 1791-ben már 29 kötet napvilágot látott. Binz azonban mindössze 23 kötetet kínált eladásra, ezért Szily érdeklődik, hogy meddig terjed a mű, és mely zsinatokkal zárul a 23. kötet.

A püspök néhány héttel korábban már értesítette Kurz ügynököt a hiányos sorozatokról, arra kérve, hogy vizsgálja meg a kérdéses köteteket, és csak teljes műveket vásároljon. Szily de Bure francia könyvkereskedő bibliográfiájában ellenőrizte az egyes kiadások adatait, és ez alapján győződött meg arról, hogy a

---

méretben egy kötetben (mai jelzet: Ab2r 70); Sébastien Le Nain de Tillemont *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique des six premiers siècles* című, 16 kötetes egyháztörténeti műve (mai jelzet: Ad2r 157) és a *Histoire des empereurs*, amely a Római Birodalom császárainak, uralkodóinak történetét dolgozza fel (mai jelzet: S2r 426); Surius *Vitae sanctorum* 12 kötetben (mai jelzet: Ad2r 90), Polybius görög történetíró műve (mai jelzet: XXVII/d 25981); Louis Moréri francia történész és lexikográfus híres munkája, a *Grand Dictionnaire Historique* 4 kötetben (mai jelzet: S2r 410); Josephus Flavius zsidó történetíró művei 4 kötetben; az utolsó mű (*Scriptores historiae...*) azonosítatlan.

⁹³ SZEK II. 10/2. Szily Kurznak, Pozsony, 1791. január 29.

⁹⁴ „Ha Binz úr 90 forintot kér az *Annali d'Italia* és a *Historia diplomatica* című könyvekért, legyen szíves az összeget a bizonylat ellenében kiegyenlíteni.” SZEK II. 12/9. Szily Nemesnek, Pozsony, 1791. február 20.

⁹⁵ SZEK II. 3/5–6. Szily Binznek, Szombathely, 1791. június 24. Binz válasza: Bécs, 1791. június 29.

kereskedők által kínált példányok teljeseke-e.⁹⁶ Kurz válaszában megírja, hogy megvizsgálta a kérdéses könyveket és azokat jó állapotban találta, egy részük disznóbőrbe, másik részük elegáns francia kötésbe van kötve. A poliglott Bibliából hiányzó utolsó három kötet szöszedeteket tartalmaz. Albertus Magnus teljes, 21 kötetes sorozata is kapható, viszont jóval drágább, mint a hiányos. Egy 102 kötetes, antik szerzők gyűjteményét tartalmazó sorozatot mindenképp javasol megvásárolni. Ha Szily úgy dönt, hogy megveszi a hiányos Mansi-sorozatot, Kurz vállalja, hogy pótolja a hiányzó részeket, ezekből már beszerzett néhány kötetet Andrassy Antal rozsnói püspök számára is. A püspök postafordultával jelzi ügynökének, hogy időt kér, amíg dönt a vásárlásokról és ezzel egy időben írt Binznek, hogy tőle is tájékoztatást kapjon.⁹⁷ A kereskedő június 29-én jelez vissza Szilynek, a levélhez csatolja a püspököt érdeklő könyvek listáját és a lista alatti magyarázatban részletezi a kérdéses sorozatok állapotát. Eszerint a hiányosak esetében a legtöbbször nem tudja biztosítani a hiányzó részek pótlását. Néhány keresett sorozat viszont teljes egészében is megtalálható nála, azonban ezeket nagyon magas áron kínálja. Kiemeli, hogy bár a szombathelyi püspök elsőbbséget élvez, ne késlekedjen a döntéssel, mert több sorozat iránt külföldi érdeklődők is vannak.⁹⁸ Szily július 8-án válaszolt a kereskedőnek: „Bármennyire is szeretném megvásárolni Öntől Arias Montanus poliglott Bibliáját, Wadding műveit és Sammarthanus *Gallia christianáját*, nehéz számomra olyan könyvekbe befektetni, amelyek hiányosak, és kiegészítésük bizonytalan. Ezért egyelőre elhalasztom e három mű megvételét, de kész vagyok azokat méltányos áron beszerezni, amint biztosítja a hiányzó részeket, és erről értesít. A mellékelt lista többi könyvét, amelyek összesen 376 forintot tesznek ki, kérem, a következő adandó alkalommal küldje el nekem, Tillemont már régóta esedékes hatodik kötetével együtt.” Ugyanitt még megjegyzi, hogy nagyon szeretné a könyvgyűjteményében tudni Mabilion teljes életművét, ezért örülne, ha a kereskedő meg tudná szerezni az *Acta sanctorum ordinis S. Benedicti* kilenc kötetben, velencei kiadásban.⁹⁹ Szily tehát egy nagyobb rendelést adott le Binznek, a szállítmány megérkezéséről a püspök augusztus 16-án értesítette Kurzot, elégedetten sorolva az új beszerzéseket.¹⁰⁰ A kereskedő végül el tudta küldeni neki szinte az összes könyvet, amely a Binz június 29-i leveléhez csatolt listán szerepelt: Albertus Magnus műveinek teljes sorozatát (mai jelzet: Ag 2r 285), a klasszikus szerzők műveit tartalmazó sorozatot 102 kötetben (*Collectio auctorum classicorum* [azonosítatlan]), Suarez műveinek 23 kötetét velencei kiadásban (mai jelzet: Ab2r 64) és Wadding műveinek akkor elérhető legteljesebb sorozatát (mai jelzet: Ad2r 134). Szily megvette a Mansi-sorozatot is (mai jelzet: Ad2r 87), és Kurzra bízta a hiányzó részek felkutatását.

⁹⁶ SZEK II. 10/19. Szily Kurznak, Szombathely, 1791. június 14.

⁹⁷ SZEK II. 10/20–21. Kurz Szilynek, Bécs, 1791. június 21. Szily válasza: Szombathely, 1791. június 24. Szily Binznek: ld. a 95. jegyzetet.

⁹⁸ SZEK II. 3/6. Binz Szilynek, Bécs, 1791. június 29.

⁹⁹ SZEK II. 3/7. Szily Binznek, Szombathely, 1791. július 8.

¹⁰⁰ SZEK II. 10/27. Szily Kurznak, Szombathely, 1791. augusztus 16.

Binz hiánytalanul elküldte Szilynek a kívánt Mabillon-köteteket (mai jelzet: Ad2r 149), Bonaventura összes műveit (mai jelzet: Ag2r 229), Wolfgangus Lazius *De gentium aliquot migrationibus* című művének 1600-as kiadását (mai jelzet: Ad2r 175), D. Anton Friedrich Büsching 12 kötetes földrajzi leírásokat tartalmazó *Neue Erdbeschreibung* című sorozatát (mai jelzet: y/e/III 9593), Gaspar Schotti *Technica curiosa* (mai jelzet: ny/IV 3979) és *Physica curiosa* (mai jelzet: ny/IV 3980) című munkáit, Franz Albrecht Pelzhoffer *Arcanorum status libri decem* című politikai értekezését (mai jelzet: y/c/VIII 9255), a *Thesaurus theologicus* című, 13 kötetes, teológiai értekezéseket tartalmazó gyűjteményt (mai jelzet: S2r 490), Mabillon *Vetera analecta*-ját (mai jelzet: Ag2r 268) és egy német nyelvű Bibliát.

Ez az 1791 júliusában lebonyolított volt az utolsó nagyobb vásárlás, amit Szily Binznél intézett. A kereskedő ez év augusztusában még egy kisebb rendelést teljesített, Tommaso Maria Mamachi történész *De' costumi de' primitivi cristiani* című munkáját (mai jelzet: XXXIII/a 27400), a *Topographia magni regni Hungariae* című földrajzi leírást (mai jelzet: XXXVII/2/c 32314) és Augustinus Le Blanc *Historiae congregationum de auxiliis divinae gratiae* (mai jelzet: Ab2r 120) című művét küldte el.¹⁰¹ Ezt követően egy kötet került a könyvtárba Binztől, ez Fridericus Hoffmann orvosi munkája (mai jelzet: Ag2r 325).¹⁰²

Binz neve egy különösen ritka kötet felkutatása során is előkerült. Szily nagy hangsúlyt fektetett az egyes ritkaságok megszerzésére: nem riadt vissza attól sem, hogy hónapokon át levelezzen ügynökeivel, hogy a gyűjteményében tudhasson egy-egy könyvet. Ilyen volt Carolus a Sancto Paulo (Charles Vialart de Saint-Paul, 1592–1644) francia püspök *Geographia sacra* című műve, amely az ókori egyházi területek földrajzi elhelyezkedését tárgyalja. A könyv az egyháztörténet, a zsinatok és az egyházatyák írásain alapulva részletes képet ad az egyházi közigazgatásról. Szily 1791 májusában fordult Kurz ügynökhöz azzal a kéréssel, hogy szerezzék meg számára az 1704-ben Amszterdamban megjelent kiadást, amelyhez további két kisebb mű is csatolva volt. Kurz azt válaszolta, hogy ez valóban nagyon ritka könyv, még sehol nem látta, de igyekszik a nyomára akadni.¹⁰³ Szily november 18-án ismét említést tett a könyvről, jelezve, hogy továbbra is számít annak beszerzésére. Az ügynök végül december 6-án értesíti Szilyt, hogy egy lehetőséget talált a vásárlásra: Binz kereskedő említette neki, hogy jelenleg eladó egy németországi árverésen. Megígérte, hogy megbízza egy ottani barátját, hogy amennyiben elfogadható áron elérhető, megvásárolja.¹⁰⁴ További levelek nem említik a könyv Binzen keresztül való megvásárlását. Végül Kurznak sikerült egy 1792-es bécsi aukción példányt vásárolnia belőle.¹⁰⁵ A könyvtárban két példánya is megtalálha-

¹⁰¹ SZEK II. 10/27-2. Kurz Szilynek, Bécs, 1791. augusztus 26.

¹⁰² SZEK III. 1. (az egyes számlák számozatlanok) Binz nyugtája, 1792. október 20.

¹⁰³ SZEK II. 10/17–18. Szily Kurznak, Szombathely, 1791. május 20. Kurz válasza: Bécs, 1791. május 27.

¹⁰⁴ SZEK II. 10/31, 34. Szily Kurznak, Szombathely, 1791. november 18. Kurz válasza: Bécs, 1791. december 6.

¹⁰⁵ Ld. a 70–72. jegyzetekhez tartozó szövegrészt.

tó, de a beszerzés éve nem szerepel a címlapjukon: egy első, 1641-es párizsi (mai jelzet: z/VI 7767) és egy 1711-es amszterdami kiadás [mai jelzet: z/VI 7777 (a)].

Itáliai kapcsolatok Szily könyvgyűjtésében

Szily elsősorban bécsi és magyarországi forrásokból vásárolta a könyveket, de néhány példát olasz „könyves” kapcsolataira is találunk. A püspök római ágensei Bartholomeo Pinto Poloni és fia, Francesco voltak. Míg a korabeli püspökök római ágenseiken keresztül is gyakran rendeltek könyveket, ez Szilyre nem volt jellemző. Az ágensekkel váltott levelei szinte kizárólag a korszak nemzetközi eseményeit, a szombathelyi papság római képzését, egyéb egyházi ügyeket érintették.¹⁰⁶ Csupán egy esetben találunk példát a levelezésben arra, hogy Poloniék könyves ládát juttattak el Szombathelyre. 1792-ben leveleztek a püspökkel egy küldeményről, amelyet Eölbey János kanonok és Nagy Gábor tanár rendeltek. A könyvcímek listája nem maradt fenn. A levelekből kiderül, hogy a könyveket gróf Széchényi Ferencen keresztül juttatták el Szombathelyre.¹⁰⁷ A gróf 1792 elején járt Nápolyban diplomáciai úton, ekkor Rómában is töltött időt,¹⁰⁸ így volt lehetősége felvenni a Szombathelyre küldendő csomagot. Poloni a levelekben Tibolt Mihályra hivatkozik, mint összekötő személyre, aki a szállításhoz szükséges egyeztetést intézte. Tibolt Széchényi titkára és fiainak nevelője volt, aki szintén velük tartott az itáliai úton.¹⁰⁹ A küldemény végül lassan ért célba, és Poloni többször sürgette a püspököt, hogy Eölbey és Nagy minél előbb adjanak visszajelzést, megkapták-e a ládát.¹¹⁰

A könyvkereskedők gyakran vásároltak közvetlenül az itáliai nyomdaktól vagy ottani árveréseken, hogy a vevői igényeket minél jobban kiszolgálhassák. Erre a jelenségre találunk példát Kurz és Szily levelezésében, amikor az ügynök egy itáliai beszerzéseket árusító kereskedő kínálatát továbbította a püspöknek.

Szily különösen ügyelt arra, hogy könyvtárában teljes sorozatok legyenek. Miután Binznél megvásárolta Giovanni Domenico Mansi több kötetes egyháztörténeti művének egy részét, folyamatosan érdeklődött Kurz ügynöknél a további kötetek elérhetőségéről. Kurz megígérte, hogy beszerezi a hiányzókat,¹¹¹ ezért Szily türelmesen várta a gyűjtemény kiegészítését. Az ügynök 1791. augusztus 19-én tájékoztatta Szilyt, hogy az a személy, aki a rozsnói püspöknek is beszerezte a hiányzó Mansi-köteteket, itáliai útra indult, és november előtt nem tér

¹⁰⁶ RUSZKAI 2023, 105.

¹⁰⁷ „Eölbey kanonokkal és Nagy Gábor professzossal tudattam, hogy az általuk kért könyveket az Ön fia megvásárolta, és hogy Széchényi gróf Öexcellenciája fogja azokat ide elhozni”. SZEL, Agens romanus. Szily Bartholomeo Pinto Poloninak, Szombathely, 1792. május 8.

¹⁰⁸ FRAKNÓI 2002, 141–145.

¹⁰⁹ FRAKNÓI 2002, 107, 141.

¹¹⁰ SZEL, Agens romanus. Bartholomeo Pinto Poloni Szilynek, Róma, 1792. szeptember 5., november 17. és 1793. január 5.

¹¹¹ SZEK II. 10/20. Kurz Szilynek, Bécs, 1791. június 21.

vissza. Reméli, hogy sikerül levélben elérnie és magával hozza vagy előre küldi ezeket a könyveket. Kurz november 8-án küld ismét tájékoztatást, miszerint barátja még mindig nem tért haza az olasz útról, de hazatérével nemcsak a kért könyvekre, hanem más ritkaságokra is lehet számítani. Végül november 22-én küldi az értesítést, hogy a kereskedő, akit mindvégig nem neveznek nevén, visszatért és magával hozott eladásra szánt könyveket, amelyek katalógusát mellékelte. A Mansi-sorozat folytatására még mindig várni kell, de rövid időn belül szállítani fogják. A mellékelt könyvlista nem maradt fenn, csak az a négy mű – Bossuet művei, az Evangélium arabul és görögül, a *Bibliotheca veterum patrum* és Sztudita Szent Theodórosz levelei –, amelyet Szily kiválasztott közülük, jelezve ugyanakkor, árukat sokallja.¹¹² A Mansi-sorozat folytatása a 24.-től a 29. kötetig december 6-án érkezett meg. A kereskedő Kurz kérésére átlagosan 20 százalékkal csökkentette a könyvek árát, és egy újabb, túlnyomórészt olasz nyelvű kiadványokat tartalmazó könyvlistát küldött a püspöknek. Szily ezt nem tartotta jelentős engedménynek, ezért meghatározott egy maximális árat, amelyet a költségvetésén belül elfogadhatónak ítélt, és csak ezen az áron engedélyezte a vásárlást.¹¹³ Bár a végső árakat rögzítő levelek nem maradtak fenn, Kurz december 24-én keltezett elszámolásából tudjuk, Szily Bossuet művein kívül mindegyik kötetet megvette, ami iránt korábban érdeklődött. A kimutatás alapján a kereskedő által küldött második, olasz szerzők műveit tartalmazó könyvlistából további ötöt vásárolt meg a püspök: Antonio Francesco Zaccaria *Onomasticon rituale selectum* (mai jelzet: I/VIII 3304), *De rebus ad historiam atque antiquitates ecclesiae pertinentibus* (mai jelzet: X/b 21731) és *Riflessioni sopra il libro* (azonosítatlan) című műveit, Alberto Fortis *Viaggio in Dalmazia* című útleírását (mai jelzet: z/II 7737), és Franciscus Tursellinus *Lauretanae historiae liber quinque* című munkáját, amely a loretoi Szűzanya-kegyhely történetét dolgozza fel (mai jelzet: XVI/f 23264). Az elszámolás alapján ugyanebből a kereskedői készletből származhatott két további, aukción kívül vásárolt olasz nyelvű kötet, a *Prattica di architettura* (azonosítatlan), valamint Giacomo Barozzi da Vignola reneszánsz építész egy munkája – feltehetően a *Regola delli cinque ordini d'architettura*.¹¹⁴ Az ügynök később a Mansi-sorozat 30. kötetét is ebből a forrásból, itáliai rendelés útján vette meg Szily számára.¹¹⁵ A püspök a 31. kötet megjelenését is nyomon követte, 1795-ben Fuxhoffer József veszprémi egyházmegyéhez tartozó papnál érdeklődött arról, hogyan vásárolhatná meg.¹¹⁶

¹¹² SZEK II. 10/29, 32. Kurz Szilynek, Bécs, 1791. november 8. és 22. Szily válasza: 10/33. Szombathely, 1791. november 29.

¹¹³ SZEK II. 10/34–35. Kurz Szilynek, Bécs, 1791. december 6. Kurz válasza: Szombathely, 1791. december 13.

¹¹⁴ SZEK II. 10/36. Kurz Szilynek, Bécs, 1791. december 24.

¹¹⁵ SZEK II. 10/49. Kurz Szilynek, Bécs 1792. december 7.

¹¹⁶ SZEK II. 6. (az egyes levelek számozatlanok) Szily Fuxhoffernek, Szombathely, 1795. október 16.

Vásárlások pozsonyi és pesti kereskedésekben

A magyarországi könyvkereskedők közül Szily a pozsonyi Doll testvérektől (Anton, Johann, Alois) vásárolt a leggyakrabban, azonban ez is csak néhány alkalmat jelent, amelyet a könyvvásárlások számlái tanúsítanak, vonatkozó levelezés nem maradt fenn. A könyvkereskedők fennmaradt katalógusaival nem sikerült összekötni a rendeléseket. Az 1780-as évek végén Johann Doll Győrre is kiterjesztette üzletét, fiókkönyvesboltot nyitott a városban. Kínálatuk különösen gazdag volt teológiai munkákban, kiadói tevékenységük is főként e témakörre összpontosult. Mindez érthetővé teszi, hogy a püspök miért fordult hozzájuk többször is beszerzései során: először 1785-ben rendelt tőlük öt kötetet, majd a következő évben további kettőt, köztük Ladislaus Sappel egyháztörténeti munkáját (*Geschichte der fortgepflanzten Religion*, mai jelzete: X/b 21743), amely a Doll-cég saját kiadásában jelent meg.¹¹⁷ 1791-ben 17 könyvet vett Dolltól, köztük Newton két munkáját (*Lectiones opticae* és *Opuscula mathematica, philosophica et philologica*), illetve több történeti és politikai témájú könyvet, mint Edmundus Richerius *Systema de ecclesiastica et politica potestate* című művét (mai jelzet: b/VIII 1205), Johann Christoph Jordan *De originibus Slavicis* (mai jelzet: Gb2r 327), Johann Ludwig Gottfried *Archontologia cosmica* (mai jelzet: sz/V 6028) és Paulo Antonio Gundl *Vellus aureum Burgundo-Austriacum* (mai jelzet: Gb2r 342) című munkáit, valamint két magyar szerző, Pongrácz Ignác (*Triumphus Pauli*, mai jelzet: S2r 693) és Tarnóczy István (*Vita S. Ladislai regis Hungariae*, mai jelzet: ny/IV 39889) műveit.¹¹⁸ Még ebben az évben további 6 kötet érkezett a kereskedésből, köztük Reginald Pole bíboros levelezésének kiadása (mai jelzet: Ag2r 277) és Claude Fleury egyháztörténetének kötetei.¹¹⁹ Egy kisebb szállítmány nyugtáját Andreas Schwaiger írta alá.¹²⁰ A kereskedő Alois Doll-lal társult 1785 körül, és később, miután Alois Bécsbe távozott, önállóan vezette a pozsonyi üzletet. Ez a rendelés két magyar szerző munkáját is tartalmazta. Az egyik a *Jus publicum regni Hungariae* (mai jelzet: M10/1861), amely szerzője Stephan Rosenmann néven szerepel, azonban valójában Ürményi József országbíró írta. A másik Palma Károly Ferenc *Notitia rerum Hungaricarum* című országleírása.

Szily pesti könyvbeszerzéseit elsősorban Schönvisner István közvetítésével bonyolította, aki aukciókon vásárolt. A pest-budai könyvkereskedőkkel Szily közvetlen kapcsolatban alig állt, egyedüli kivételként Johann Lindauer említhető, akitől elsősorban a szemináriumi oktatáshoz szükséges műveket rendelte meg. Egy fennmaradt számla arról is tanúskodik, hogy Lindauertől nemcsak az oktatás, hanem a püspöki könyvtár állományának bővítése céljából is szerzett be könyve-

¹¹⁷ SZEK III. Johann Doll nyugtája, 1786. január 15.

¹¹⁸ SZEK III. Alois Doll nyugtája, 1791. február 14.

¹¹⁹ SZEK III. Alois Doll nyugtája, 1791. április 7.

¹²⁰ SZEK III. Andreas Schwaiger nyugtája, 1791.

ket: tőle érkezett ugyanis Blasio Ugolino *Thesaurus antiquitatum sacrarum* című monumentális történeti munkájának 34 kötete (mai jelzet: Ah2r 82).¹²¹

Könyvek az oktatás szolgálatában: vásárlások a szeminárium számára

A könyvkereskedőktől történt beszerzések között külön kategóriát alkotnak a tankönyvek, amelyeket Szily kifejezetten a szemináriumi hallgatók számára vásárolt, egy átfogó akció keretében, nagy példányszámban. A püspöki könyvtár gyarapítása mellett tehát fontos feladatot jelentett számára az oktatáshoz szükséges könyvek biztosítása, a növendékek és a tanárok részére is. Ennek érdekében először tanácsot kellett kérnie arról, mely műveket érdemes megrendelni, majd tájékozódnia kellett azok elérhetőségéről és áráról. Az idő sűrűsége miatt az egyházmegyei szemináriumok 1790-es visszaállítása után Szombathelyen is mielőbb el akarták indítani a képzést. A tankönyvek beszerzésével kapcsolatos részletes információk az 1790-ben, illetve 1791 első felében váltott levelekben találhatók. A vásárlások lebonyolításában Szilyt többen segítették: megbízott ügynökei, a szeminárium tanárai, valamint Johann Lindauer pesti könyvkereskedő.

A tanárok között az egyik legkiemelkedőbb a tudós Czuppon György volt, aki a bibliamagyarozatot és a keleti nyelveket tanította. A héber nyelv csak a 18. század utolsó harmadában vált komolyabban a katolikus teológiai tanulmányok részévé, némileg késve reagálva a protestáns kihívásra.¹²² Czuppon az egyházmegye szülötte, Szily szentelte pappá és tanulmányait is támogatta. A tudós pap a szombathelyi katedrán nagy hangsúlyt fektetett a megfelelő könyvek beszerzésére: az első évben saját héber szótárait és nyelvtanjait osztotta szét a diákok között, mivel még nem érkeztek meg az oktatáshoz szükséges könyvek. Naprakész információt küldött Szilynek arról, hogy mely tankönyvek melyik nyomdásznál szerezhetőek be: a legjobb nyelvtankönyv Joseph Mathias Engstleré, amelyet a pozsonyi szemináriumban is használtak. Ha ezt nem sikerül beszerezni, akkor Leopold Tirsch *Fundamenta sacrae linguae ad usum lectionis Hebraeae...* című könyvét Prágában és Bécsben Schönfeld nyomdájában lehet megvenni. Ajánlja még Christian Reineccius *Janua Hebraeae linguae Veteris Testamenti* című munkáját. A héber szótárak közül sok nem kapható, ezeket sajátjaiból biztosítja. A héber bibliák közül más nem áll rendelkezésre, mint Reineccius kiadása Pozsonyból vagy Johann Simonis kiadása, amely nagyobb betűmérete miatt előnyben részesítendő.¹²³ A püspök Nemes Györgyöt kérte meg a Czuppon által javasolt könyvek felkutatására és megvásárlására a bécsi könyvesboltokban. Arra kéri, hogy ha a kívánt példány-

¹²¹ SZEK II. 11/1. Lindauer nyugtája 1790. október 14.

¹²² STRBIK 1999, 31.

¹²³ SZEL I. Püspöki Levéltár, 4. Consistorium episcopale, A. Acta Consistoriale, 2. Acta, Miscellanea, 2. doboz. Czuppon Szilynek, Szombathely, 1790. december 5.

szám nem áll rendelkezésre, annyit vegyen, amennyi elérhető. Ennek a kérésnek a teljesítéséről nincs további információnk.¹²⁴

Szily 1791-ben Bécsbe küldi Czuppon, hogy ott a német nyelvben és a szakterületeiben tökéletesítse tudását. Czuppon a Bécsből címzett levelében bemutatja a város adta lehetőségeket, különösen a nyelvészeti tanulmányokra, a könyvgyűjtésre, valamint az új kapcsolatok építésére vonatkozóan.¹²⁵ Itt újabb köteteket szerez be a keleti nyelvek oktatásához, mint például Erpenius arab nyelvtanát. Szily könyvgyűjtéséhez is hozzájárul, tájékoztatja, hogy Hugo Grotius *De veritate religionis christianae* című munkája Franz Haselmayer könyvkereskedésében érhető el.

A püspök 1790 őszén egy nagyobb tankönyvrendelést adott le Johann Lindauer pesti kereskedőnél, a vonatkozó levelezés a püspök nehezteléséről árulkodik a szállítmány késlekedése miatt. Lindauer Velencéből, a Baglioni-műhelyből rendelte a könyveket, és mivel későn intézte el a szállítást, a rossz időjárás beállta miatt Szily hiába várta a kézbesítést. 1790. november 23-án figyelmeztette először a kereskedőt: „mivel a novemberi hónap már a végéhez közeledik, és az Öntől rendelt könyvek még nem érkeztek meg Szombathelyre, kérem, hogy tegye meg a szükséges lépéseket annak érdekében, hogy a könyvek késedelem nélkül eljussanak hozzám”.¹²⁶ Később még nyomatékosabban hívja fel Lindauer figyelmét a késedelemre: „a szerződésünkben foglalt írásbeli megállapodás és a szóbeli biztosítékok alapján sokkal többet reméltem, mint amit most tapasztalok”. Már hét hét telt el az előre megadott határidőn túl, és az iskolai tankönyvek, amelyekre nap mint nap sürgetően szükségünk lenne, még mindig nem érkeztek meg. Ez nagyon ártalmas az Ön hitelének, és jogosan gondolkodom el azon, hogy a jövőben egyáltalán rendeljek-e még Öntől.”¹²⁷ A könyvek végül december végén érkeztek meg Szombathelyre, azonban az elhúzódó szállítás miatt többletköltséget kellett fizetni, ami a kereskedőt terhelte.¹²⁸ Lindauer a püspöktől várta volna a tankönyvekkel együtt szállított, terjedelmes Ugolino-sorozat szállítási költségének kifizetését. Szily azonban azzal érvelt, hogy tisztában van vele, a Velencéből érkező rendelés 25 százalékos kedvezményt biztosít a kereskedőknek, így a haszna fedezi a költségeit. Emellett meg van győződve arról, hogy a gyakori szállításokból Lindauer jelentős bevételre tesz szert.¹²⁹ A levelezésből kitűnik, hogy Lindauer mindvégig igyekezett a püspök feltételeinek eleget tenni, hogy ne veszítsen el egy ilyen fontos megrendelést. 1791-ben azért kereste fel Szilyt, hogy megkaphassa Schönvisner István frissen megjelent *Antiquitatum et historiae Sabariensis* című

¹²⁴ SZEK II. 12/4. Szily Nemesnek, Pozsony, 1790. december 5.

¹²⁵ SZEL I. Püspöki Levéltár, 4. Consistorium episcopale, A. Acta Consistoriale, 2. Acta, Miscellanea, 2. doboz. Czuppon Szilynek, Bécs, 1791. szeptember 19.

¹²⁶ SZEK II. 11/3. Szily Lindauernek, Pozsony, 1790. november 23.

¹²⁷ SZEK II. 11/4. Szily Lindauernek, Pozsony, 1790. december 14.

¹²⁸ SZEK II. 11/8. Szily Lindauernek, Pozsony, 1790. december 30.

¹²⁹ SZEK II. 11/9–10. Lindauer Szilynek, Pest, 1791. január 5. Szily válasza: Pozsony, 1791. január 19.

munkájának forgalmazási jogát. Azonban nem sikerült megegyezniük az értékesítés feltételein, Szily a Stahl és Kilián könyvkereskedést bízta meg a könyv terjesztésével.¹³⁰

Tankönyvek a szombathelyi líceum számára: Szerdahely György Alajos közreműködése

Szily János 1793-ban alapított líceumot Szombathelyen, az előkészületekben pedig Szerdahely György Alajos, a budai egyetem első esztétikaprofesszora nyújtott neki segítséget.¹³¹ Szerdahely már 1783-ban megkereste Szilyt, támogatását kérve arra az esetre, ha egyetemi állása veszélybe kerülne.¹³² Valószínűleg Schönvisner István révén ismerhette meg a püspököt. 1783–1787 között több levelet váltottak egymással, amelyekben Szerdahely beszámolt a pesti egyetemen zajló oktatásról, a tanárok személyéről, saját pályájának alakulásáról.

Gyakoribb levélváltás a püspökkel 1793-ban, a líceum alapítása körüli időszakban történik, amikor a tankönyvek kiválasztása, beszerzése, az oktatás szervezése körüli kérdések kerülnek előtérbe. Mivel Szerdahely a Helytartótanács tanulmányi bizottságának tagja volt, közreműködött a rendelet elfogadtatásában, amely a filozófiai tanulmányok bevezetését engedélyezte Szombathelyen.¹³³ Az engedély az oktatáshoz későn érkezett meg, így Szilyéknek ismét kevés idő állt rendelkezésre a szükséges könyvek megvásárlására. Olyan köteteket kerestek, amelyekből több példány elérhető, valamint gyorsan és könnyen beszerezhetőek. Szerdahely segíti a tankönyvek megvásárlásában, kiválasztásában. Szilyék Horváth Keresztély János logika, fizika és metafizika könyveit, Makó Pál matematika könyvét, az etikához Karl Steinkellner munkáját tervezik megrendelni. A püspök arra kéri Szerdahelyt, hogy nézzen utána, ezek elérhetőek-e a megfelelő példányszámban az egyetemi nyomdában vagy a könyvkereskedőknél, és állítson össze róluk egy pontos leltárt. Továbbá megadja más szerzők hasonló tematikájú és rendszerű műveinek címét, arra az esetre, ha valamelyik kívánt munka nem lenne elérhető.¹³⁴ Szerdahely intézkedett a kérés teljesítéséről, a Horváth-féle fizika és a Steinkellner-féle etika nem volt meg, de ez nem jelentett problémát, mivel ezeket a tárgyakat csak a második szemeszterben tanították. A Szombathelyre szállítandó tankönyvek jegyzékén harminc példányt írt össze a következő művek mindegyikéből: Horváth munkái közül az *Elementa physicae* legújabb kiadása és a

¹³⁰ SZEK II. 11/11–12. Lindauer Szilynek, Pest, 1791. március 30. Szily válasza: Szombathely, 1791. április 12.

¹³¹ Szerdahely pályájáról és munkásságáról ld. BALOGH 2015, 13–37.

¹³² SZEL Scientia, litterae. Szerdahely Szilynek, 1783. november 3.

¹³³ VECSEY 1934, 14.

¹³⁴ SZEL Scientia, litterae. Szily Szerdahelynek, Szombathely, 1793. október 23. Ezzel egyidőben Szily Horváth Keresztély Jánost is felkeresi Pesten, hogy kutasson fel neki tankönyveket. Ld. VECSEY 1934, 18.

metafizika könyve, a logikához Henderla Ferenc, a geometriához Staindl Ferenc, az építészethez Franz Rausch von Traubenberg könyve, valamint a Makó-féle *Mathesis pura*, és Katona István *Synopsis historiae Romanorum imperatorum* című munkája.¹³⁵ A tankönyvek egy kivételével hazai szerzők munkái, ezzel a magyar tudományos élet fejlődését is elősegítették, hiszen a hazai szerzők preferálása egyfajta támogatás és elismerés volt. A válogatásból az is látszik, hogy igyekeztek az elmúlt évtizedben megjelent művekből összeállítani a tananyagot, hogy az oktatás a legkorszerűbb ismeretanyagra épüljön. Szerdahely tanácsaival a líceum alapítását követő években is segítette a püspököt, levelezésük az intézmény működésével, szervezeti kérdéseivel és a tanulmányi ügyekkel kapcsolatos témákra szűkölt.

Összegzés

Szily János szombathelyi püspök könyvvásárlási gyakorlatát különböző típusú források – a püspök és könyvügynökök, könyvkereskedők levelezése, újsághirdetések, kéziratos könyvjegyzékek és számlák – fennmaradásának köszönhetően sikerült rekonstruálni. Ezek a dokumentumok lehetővé teszik annak részletes nyomon követését, miként értesült a püspök egy-egy kiadvány elérhetőségéről, hogyan, kivel vásároltatta meg az adott művet, és milyen úton jutott el az a szombathelyi könyvtárba. A könyvtár állományának beszerzésére vonatkozó levelezés feldolgozásával feltártuk Szily könyvbeszerzési hálózatát, könyvtára létrehozásának folyamatát. Ebben nemcsak az ágensek és kereskedők játszottak kulcsszerepet, hanem a folyóiratok is, amelyek a könyvpiac kommunikációs csatornáiként meghatározó szerephez jutottak.

Szily könyvbeszerzéseiben aktív döntéshozóként vett részt: követte a bécsi könyvpiac híreit, és tudatosan választotta ki azokat a műveket, amelyek illeszkedtek a szemináriumi oktatás, valamint a történeti kutatások igényeihez. Átgondolt stratégiával mind az európai, mind a magyarországi könyvpiac egy-egy központjában kialakította a vásárlásokhoz szükséges összeköttetéseit. Saját „könyves” ügynökei voltak Bécsben, figyelte a *Wiener Zeitung* aukciós és könyvesbolti hirdetéseit, könyvkereskedőkkel levelezett. Pest-Budáról Schönvisner István mellett főként az egyetem tanárai segítették beszerzéseit, valamint pozsonyi és pesti kereskedőktől is vásárolt. Bár római kapcsolatai révén is elérhető lett volna számára a nemzetközi könyvforgalom, Szily tartózkodott a drágább és lassabb itáliai beszerzésektől. A korlátozott költségvetés ellenére figyelemre méltó állományt épített fel. Nagy gondot fordított a teljes sorozatok megvásárlására, különösen a történeti tematikájú művek esetében, hogy azok tudományos szempontból is jól használhatóak legyen. Személyes érdeklődésének nyoma a gyűjteményben a kiemelkedő számú köz- és egyháztörténeti munka. A megrendelésekből azono-

¹³⁵ SZEL Scientia, litterae. Szerdahely Szilynek, Buda, 1793. október 29.

sított legtöbb könyv ma is a Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár gyűjteményének része, a mostani kutatás provenienciájukat is feltárta.

Szily János figyelmet fordított antikvár ritkaságok beszerzésére is, melyek közül többnek a megvásárlása a fennmaradt levelezés alapján részleteiben is nyomon követhető. A püspök azonban nem sorolható a bibliofil gyűjtők közé, akik akár irracionálisan magas összegeket is hajlandók voltak fizetni egy-egy ösnyomatványért: ha egy könyvet túlzott áron kínáltak számára, inkább korszerű, korabeli kiadványok megvásárlására fordította a rendelkezésére álló összeget. A könyvbeszerzéseit dokumentáló levelezés világosan mutatja, hogy Szily nem pusztán reprezentációs céllal építette könyvtárát, hanem olyan gyűjteményt akart létrehozni, amely a tanárok és diákok számára ténylegesen használható volt, és amely az oktatás, a tudományos munka, az önképzés és a közösségi használat szolgálatában állt. A püspök könyvgyűjtését nemcsak az egyházmegyei oktatás egyik alappillérenek tekinthetjük, hanem azt is tanúsítja, hogy elkötelezetten támogatta a tudományok művelését, a tudás széles körű hozzáférhetőségének előmozdítását azzal, hogy a különböző tudományterületek legnépszerűbb és legújabb munkáit is igyekezett beszerezni, ezzel biztosítva, hogy a könyvtár ne csupán teológiai, hanem történeti, filozófiai és természettudományos művekkel is szolgálja a korszerű ismeretek terjesztését.

Hivatkozott irodalom

- AUGUSTYNOWICZ, Christoph, FRIMMEL, Johannes, *Der Buchdrucker Maria Theresias: Johann Thomas Trattner (1719–1798) und sein Medienimperium*, Wiesbaden, Harrassowitz, 2019.
- BACHLEITNER, Norbert, EYBL, Franz M., FISCHER, Ernst, *Geschichte des Buchhandels in Österreich*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz Verlag, 2000, 103–174.
- BALOGH Piroska, *Teória és medialitás. A latinitás a magyarországi tudásáramlásban 1800 körül*, Argumentum, Bp., 2015.
- BÖHM, Wilhelm, *Geschichte der Wiener Zeitung, 250 Jahre Wiener Zeitung, 1703–1953. Eine Festschrift*, Wien, Österreichische Staatsdruckerei, 1953.
- DÓBÉK Ágnes, *Szily János püspök irodalompartoló tevékenysége = Személyek, intézmények szerepe a hívek lelkeségének alakításában a 17–18. században*, szerk. Szelestei N. László, Bp., MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2019, 47–54.
- DOBRI Mária, *A Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár története 1791–1991 = Vasi Szemle*, 45(1991), 4, 519–534.
- DOBRI Mária, *Szily János alapítványa a székesegyházi könyvtár javára = Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények*, (26)1999, 3, 19–20.
- FEJÉRDY, SOÓS 2023 = *Giuseppe Garampi és az egri Eszterházy-könyvtár gyarapítása, 1776–1790*, közli Fejérdy András, Soós István, Bp., Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Liceum Kiadó, HUN-REN BTK, Történettudományi Intézet, 2023.
- FRAKNÓI Vimos, *Gróf Széchényi Ferenc 1754–1820*, Bp., Osiris, 2002.

- FRANK, Peter R., FRIMMEL, Johannes, *Buchwesen in Wien 1750–1850: kommentiertes Verzeichnis der Buchdrucker, Buchhändler und Verlege*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2008.
- GARLOFF, Mona, *Gebrauchtbuchhandel als neue Geschäftspraxis: Der Wiener Buchhandel des Johann Adam Schmidt (Nürnberg) zwischen Novitäten und Antiquariat (1730–1751) = Central European Pasts. 'Old' and 'New' in the Intellectual Culture of Habsburg Europe, 1650–1750*, hrsg. von Ines Peper, Thomas Wallnig, Berlin, Boston, De Gruyter, 2022, 313–345. <https://doi.org/10.1515/9783110653052-014>
- GÉFIN Gyula, *Felsőszopori Szily János = Uő, A Szombathelyi Egyházmegye története, I*, Szombathely, a szerző kiadása, 1929, 27–158.
- Hefele Menyhért*, összeáll. Dobri Mária, Szombathely, Berzsényi Megyei Könyvtár, 1994.
- HOÓS Ildikó, *Szily János irodalompártolása = Szily János Szombathely első püspöke: konferencia halálának 200. évfordulója alkalmából*, szerk. Dobri Mária, Szombathely, Szombathelyi Egyházmegyei Hatóság, 1999, 95–108.
- HORVÁTH Margit, *Klimo püspök könyvtáralapítása = Közlemények a pécsi Erzsébet Tudományegyetem Könyvtárából* 12(1932), 1–23.
- HUPFER, Georg, *Zur Geschichte des antiquarischen Buchhandels*, Diplomarbeit, Universität Wien, 2003.
- KAZINCZY Ferenc összes művei, *Elektronikus kritikai kiadás*, szerk. Debreczeni Attila, Debreceni Egyetemi Kiadó, MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport. https://deba.unideb.hu/deba/kazinczy_muvei/text.php?id=kazinczy_fog-sag_3279_k&hi=bujanovics (letöltve: 2025. 04. 04.)
- KAZINCZY Ferenc, *Pandekták I.*, s. a. r. Granasztói Olga, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2021.
- KLEMENT, Rita, *Das Wiener Alltagsleben in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts im Spiegel des Wienerischen Diariums*, Diplomarbeit, Universität Wien, 2012. <https://theses.univie.ac.at/detail/21099> (letöltve: 2025. 04. 04.)
- KÓKAY György, *Az Ephemerides Vindobonenses, 1776–1785*, Bp., Akadémiai, 1958.
- Kommunikation und Information im 18. Jahrhundert*, hrsg. von Johannes Frimmel, Michael Wögerbauer, Wiesbaden, Harrasowitz, 2009.
- MUNTEANU, Alexandru-Ilie, *Book Auction Catalogues from the Brukenthal Library 1756–1796 = Acta Musei Brukenthal*, 12(2017), 1, 57–86.
- PAVERCSIK Ilona, *Zeitungen als Kommunikationsmedium des Buchhandels am Ende des 18. Jahrhunderts = Zur Medialisierung gesellschaftlicher Kommunikation in Österreich und Ungarn, Studien zur Presse im 18. und 19. Jahrhundert*, hrsg. von Norbert Bachleitner, Andrea Seidler, Wien, Berlin, 2007, 49–96.
- RÉTFALVI GÁBOR, *A Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár ősnymtatványainak és antikvárainak katalógusa*, Szombathely, Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár, 2006.
- RUSZKAI Zsófia, *A változás lenyomatai. Magyar katolikus püspökök információszerzési lehetőségei az ágensi jelentések tükrében (1763–1799)*, PhD disszertáció, PTE BTK, 2023. <https://pea.lib.pte.hu/items/22b4d66f-cd60-4492-a674-e35bbf099bfc> (letöltve: 2025. 04. 05.)
- SÁNTA SÁRA, *A magyar ókorkutatás atyja, Schönvisner István*, Bp., HUN-REN BTK Történettudományi Intézet, 2024.

- SÁNTA Sára, *Schönvisner István és a szombathelyi püspöki könyvtár megalapítása* = *Magyar Könyvszemle*, 136(2020), 303–315. <https://doi.org/10.17167/mksz.2020.4.303-315>
- SILL Ferenc, *Szily János püspök könyvtáralapítása* = *Vasi Szemle*, 47(1993), 1, 97–100.
- SOMKUTI Gabriella, *Ráday Gedeon bécsi könyvbírója (Nagy Sámuel 1730–1802)* = *Magyar Könyvszemle*, 84(1968), 147–170.
- STRBIK Andrea, *Héber nyelvtanok Magyarországon*, Bp., MTA Judaisztikai Kutatócsoport, Osiris, 1999.
- VECSEY Lajos, *A Szombathelyi Királyi Liceum alapítása és első évei 1793–1808*, Szombathely, Múzeumok Barátainak Egyesülete, 1934.
- VÉRTES Ernő, *A Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár gömbjei* = *Vasi Szemle*, 47(1993), 2, 250–259.
- Wiener Zeitung*, 1791.

Dóbék, Ágnes

Book Acquisition Strategies of Bishop János Szily of Szombathely: Purchases on the Vienna, Pressburg, and Pest Book Markets (1781–1793)

This study examines the book acquisition strategies of Bishop János Szily of Szombathely between 1781 and 1793, with particular attention to his purchases on the book markets of Vienna, Pressburg (Bratislava), and Pest. Appointed by Maria Theresa in 1777 as the first bishop of the newly established Diocese of Szombathely, Szily devoted significant effort to the development of local educational institutions. A key component of this endeavour was the creation of a well-equipped library to support teaching at the diocesan seminary.

Based on previously unknown sources – including the bishop’s correspondence with agents and booksellers in Vienna, Pressburg, and Pest, as well as invoices, book auction catalogues, and advertisements in the *Wiener Zeitung* – the research reconstructs Szily’s extensive book-purchasing network. The sources also shed light on the processes of acquisition for individual volumes.

Szily sought to make economical yet strategically important purchases, often preferring auctions to bookshop acquisitions, and favouring geographically closer sources to minimise costs and delays. While most 18th-century Hungarian bishops relied on Italian intermediaries, Szily conducted his activity primarily through his Viennese, Pest, and Pressburg connections, assembling a diverse, encyclopedic collection that included both recent publications and rare bibliophilic works.

His book acquisition practices provide valuable insights into the intellectual orientation of late 18th-century Hungarian bishops and into the workings of the Central European book trade at the end of the Enlightenment period.

Keywords: 18th-century Hungary, Ecclesiastical libraries, Austro-Hungarian book trade, Book procurement, Vienna book auctions, János Szily.